

Aa-kroniek

27 SEP. 2011 / 0586

275

Uitgave van Heemkundekring "De Baronie van Cranendonck"

30e jaargang (2011) Nr. 3

ISSN-NR.: 0920-2757

Uitgave:

De Aa-kroniek verschijnt vier maal per jaar en is een uitgave van Heemkundekring "De Baronie van Cranendonck". Deze vereniging, in 1957 opgericht, houdt zich bezig met de cultuur en natuur van de gemeente Cranendonck (Budel, Budel-Dorplein, Budel-Schoot, Gastel, Maarheeze en Soerendonk).

Meer informatie over de vereniging vindt u aan de binnenzijde van de achterkaft van dit nummer en op onze website: www.heemkundekringcranendonck.nl

Redactie:

Jac. Biemans, Martien van Dooren, Jan Jakobi, Tjeu Lamers en Annie Staals-Jacobi

Adres redactie en administratie:

Jan Jakobi, Dorpsstraat 15, 6021 HA BUDEL, telefoon 0495-491627,
e-mail: tijdschrift@heemkundekringcranendonck.nl

Abonnementen en losse nummers:

De Aa-kroniek is voor iedere belangstellende verkrijgbaar: een los nummer kost € 3,50; Dit is (zolang de voorraad strekt) op het redactieadres of bij de boekhandels in Budel en Maarheeze te koop. Een abonnement is niet alleen goedkoper, u krijgt dan vier keer per jaar een nummer thuisbezorgd. De kosten per jaargang zijn bij betaling voor 1 maart € 7,- (gemeente Cranendonck), € 8,- (Hamont) en € 17,- voor post-abonnees. Bij betaling na 1 maart worden deze bedragen met € 1,- verhoogd.

Betaling:

Bankrekening: Rabobank Budel 1095.67.188 t.n.v. Heemkundekring 'De Baronie van Cranendonck' inz. Aa-kroniek. Graag vermelding van naam en adres van de abonnee waarvoor u betaalt.
IBAN: NL05 RABO 0109 5671 88 BIC: RABONL2U

Auteursrecht en gebruik artikelen:

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de geplaatste artikelen. Overname van artikelen is toegestaan na toestemming van de redactie en met bronvermelding.

Inhoud

		Blz.
Van de redactie	Redactie	137
Genealogie: De familie Adams uit Soerendonk	A. Staals-Jacobi	139
"Maarheeze gaat veranderen!" In gesprek met Harrie Verweerden uit Maarheeze	J. Biemans	155
De zusters van Liefde in Budel, 1854-1988-2011	T. Lamers A. Staals-Jacobi	173
Verzetsgroep "De Vrijbuiters" in Maarheeze (V). 'I am your sincerely grateful friend': pilotenverhalen 1943-1944	J. Biemans	183

VAN DE REDACTIE

We openen deze nieuwe Aa-kroniek met de genealogische bijdrage. Hierin staat deze keer het Soerendonkse geslacht Adams centraal. De stamboomgegevens en de 'Zurrikse' geschiedenis krijgen kleur door het verhaal van een van de afstammelingen van de familie Adams. Annie Staals-Jacobi tekende dit op bij de 92-jarige 'Netje van Maone', Netje van den Hurk-Adams.

Schoolmeester Borrenbergs in Maarheeze had een vooruitziende blik toen hij tegen zijn oud-leerling Harrie Verweerden zei, dat hij een groentezaak moest beginnen, omdat Maarheeze zou gaan veranderen. In de jaren zestig opende Verweerden de eerste zelfbedieningswinkel van Maarheeze. Nu hij tachtig is, kijkt hij in de bijdrage van Jac. Biemans terug op zijn werkzame leven.

In augustus van dit jaar werd op het parochiekerkhof van Budel een bijzonder herdenkingsmonument ingezegend. Op initiatief van de monumentenwerkgroep van onze kring wordt hiermee de herinnering aan de Budelse Zusters van Liefde levendig gehouden. Tjeu Lamers en Annie Staals-Jacobi vonden hierin een aanleiding om de rol van deze congregatie in Budel en omgeving te schetsen.

In aflevering vijf van de artikelenreeks over het verzet gedurende de Tweede Wereldoorlog in Maarheeze vervolgt Jac. Biemans zijn verhaal over de pilotenhulp. Deze keer staan de afzonderlijke belevenissen van de ruim twintig in Maarheeze opgevangen geallieerde vliegeniers centraal.

Wij wensen u veel leesplezier en vinden het erg leuk eens van u te kunnen horen of u onze artikelen waardeert. Wellicht heeft u ook tips, opmerkingen en suggesties. Schroomt u dan niet om contact met ons op te nemen. Ook voor bijzonder beeldmateriaal houden wij ons aanbevolen. Wellicht heeft u informatie die wij als basis voor een nieuwe bijdrage kunnen gebruiken. Neemt u dan contact op met een van ons:

De redactie,

Jac. Biemans
Martien van Dooren
Jan Jakobi
Tjeu Lamers
Annie Staals-Jacobi

—————>
Netje van den Hurk-Adams, september 2007 (tenzij anders vermeld zijn alle foto's afkomstig van mevrouw A. van den Hurk-Adams, Heeze).

GENEALOGIE: DE FAMILIE ADAMS UIT SOERENDONK

Annie Staals-Jacobi

Wie met een stamboomonderzoek, start krijgt van derden weleens de opmerking: 'Waar begin je aan, we stammen toch allemaal af van Adam en Eva'. Een beetje gelijk hebben ze wel, want volgens het Oude Testament is Adam de stamvader van het menselijk geslacht. Volgens het bijbelboek Genesis schiep God op de zesde dag van de schepping de eerste mens. Het hebreeuwse woord voor 'mens' is Adam. Voor ons reden om in deze rubriek aandacht te schenken aan de familienaam Adams. Daartoe gingen wij op bezoek bij de 92-jarige Netje van den Hurk-Adams uit de Kluttershoek in Soerendonk, beter bekend als 'Netje van Maone', thans wonende te Heeze (1).

Inleiding

De familienaam Adams is een patroniem, afgeleid van de Bijbelse voornaam Adam, verbogen met een -s, van Adamszoon. Bij de volkstelling van 1947 waren in Nederland 1341 naamdragers Adams, waarvan 1/3 deel, 454, in Noord-Brabant. In 2007 waren er 2369 naamdragers Adams in Nederland, waarvan 53 in Cranendonck.

Stamouders van de Cranendonckse 'Adamsen' zijn **Henricus Adams** en **Catharina Tielens**; zij trouwden kerkelijk te Maarheeze op 26 februari 1687 en waren woonachtig in Soerendonk. Vanaf die tijd loopt de voornaam Thielemanus, afgeleid van Tielens, als een rode draad door de familiegeschiedenis. Na het echtpaar **Adams-Tielens** volgt het gezin van het echtpaar **Henricus en Ida Adams-Lemmens** en daarna als derde generatie het gezin van het echtpaar **Theodorus en Petronella Adams-Boelens**. Vanaf de vierde generatie volgt hier de verdere korte familiegeschiedenis van onze gespreksvrouw Netje van den Hurk-Adams (2).

Generatie IV

Thielemanus Adams werd geboren te Soerendonk op 16 augustus 1786 als zoon van Theodorus Adams en Petronella Boelens. Hij was landbouwer van beroep en overleed te Soerendonk op 18 april 1871, 84 jaar oud. Thielemanus trouwde op 43-jarige leeftijd te Soerendonk op 26 september 1829 met de 33-jarige **Johanna van Vlerken**, geboren te Soerendonk op 26 maart 1796 als dochter van Arnoldus van Vlerken en Antonetta Teunissen; Johanna overleed te Soerendonk op 1 april 1867, 71 jaar oud.

Uit het huwelijk Adams-van Vlerken werden te Soerendonk 5 kinderen geboren:

01. Petronella   * 28-02-1830 / † 03-10-1892
Zij trouwde in 1861 met Gerardus Michiel Staals.
02. Theodorus   * 06-10-1831 / † 20-06-1889
Hij trouwde in 1854 met Francina Hurkmans;
hij hertrouwde in 1866 met Hendrina Vos.

03. Antonetta * 18-05-1834 / † 13-02-1888
 Zij trouwde in 1866 met Jacobus Stoters.
 Jacobus Stoters hertrouwde in 1894 met Hendrina Vos,
 weduwe van Theodorus Adams (onder 02).
04. **Arnoldus** * 28-02-1836 / † 09-02-1890 → V
 Hij trouwde in 1866 met de weduwe **Diliana Aarts**.
05. Francina Adams * 14-01-1839 / † 23-03-1840
 Zij overleed 14 maanden oud.

Generatie V

Arnoldus Adams werd geboren te Soerendonk op 28 februari 1836 als zoon van Thielemanus Adams en Johanna van Vlerken. Hij was landbouwer van beroep en overleed te Soerendonk op 9 februari 1890, 53 jaar oud. Arnoldus trouwde op 30-jarige leeftijd te Soerendonk op 9 juli 1866 met de 31-jarige **Diliana Aarts**, geboren te Stiphout op 27 februari 1835 als dochter van Peter Aarts en Anna Maria van Engeland. Diliana was weduwe van slager Antonius van den Broek (1830-1865), uit welk huwelijk zij twee kinderen had. Diliana overleed te Soerendonk op 1 juni 1906, 71 jaar oud.

De kinderen uit het huwelijk van Diliana Aarts met Antonius van den Broek:

01. Peterus * 07-11-1861 / † 15-07-1910
 Hij trouwde in 1888 met Johanna Verbeek;
 Peterus van den Broek was schoenmaker te Leende.
02. Johannus * 24-11-1864 / † 15-04-1934
 Hij trouwde in 1892 met Maria van Moorsel;
 Johannus van den Broek was slager te Budel.

Uit het huwelijk Adams-Aarts werden te Soerendonk 5 kinderen geboren:

01. **Thielemanus (Maon)** * 09-03-1867 / † 01-07-1937 → VI
 Hij trouwde in 1891 met **Helena Verhoeven**.
02. Antonij (Toon) * 04-12-1869 / † 05-02-1940
 Hij was rijksveldwachter en oppasser bij de zinkfabriek.
 Hij trouwde in 1902 met Bertha Staals.
03. Peter Jacobus (Coop) * 29-06-1872 / † 07-09-1952
 Hij trouwde in 1900 met Mieke Teeuwen.
04. Anna Maria * 13-04-1875 / † 05-05-1875
 Zij overleed slechts 3 weken oud.
05. Laurens * 01-01-1878 / † 02-01-1878
 Hij overleed slechts 1 dag oud.

Generatie VI

Thielemanus Adams (Maon) werd geboren te Soerendonk op 9 maart 1867 als zoon van Arnoldus Adams en Diliana Aarts en was landbouwer van beroep; hij overleed te

Het echtpaar Maon Adams en Leentje Verhoeven (collectie familie Van den Wildenberg, Soerendonk).

Soerendonk op 1 juli 1937, 70 jaar oud. Thielemans trouwde op 24-jarige leeftijd te Soerendonk op 30 december 1891 met de 19-jarige **Helena Verhoeven**, geboren te Soerendonk op 3 november 1872 als dochter van Wilhelmus Verhoeven en Elisabeth Bakens; Helena overleed te Soerendonk op 24 oktober 1946, 73 jaar oud. Helena noemde men in de volksmond 'Leentje van Maone'. Het gezin Adams-Verhoeven woonde in het huidige pand Kluttershoek 5.

Uit het huwelijk Adams-Verhoeven werden te Soerendonk 14 kinderen geboren:

01. Arnoldus   * 18-05-1892 / † 06-02-1893
Hij overleed slechts 8 maanden oud.
02. Beth   * 29-10-1893 / † 02-07-1983
Zij trouwde met Dries van den Wildenberg.
03. Nol   * 24-12-1894 / † 02-06-1942
Hij trouwde met Beth van de Palen
en is in Leende gaan wonen; Nol was landbouwer.
Beth van de Palen hertrouwde met Piet Sandkuijl.
04. Dilliana   * 18-07-1896 / † 07-10-1898
Zij overleed slechts 2 jaar oud.
05. Willem   * 08-08-1898 / † 02-09-1989
Hij trouwde met Anna Roosen.
Willem en Anna woonden naast Dries en Beth.
06. Jaonus   * 05-11-1900 / † 01-01-1975

- Hij trouwde met Anna Vos uit 't Goor.
Zij bouwden een huis in de Goorstraat, nu nr.24
07. Toos * 29-09-1902 / † 30-12-1978
Zij trouwde met Kees Verhoeven.
Aanvankelijk woonden zij in Eindhoven, maar na het oorlogsbombardement verhuisden zij naar Heeze.
08. Tine * 03-06-1904 / † 20-07-1969
Zij trouwde met Sjef Spee;
Sjef was tuinman bij pastoor Panis in Budel.
09. Dilia * 10-11-1906 / † 08-06-2006
Zij trouwde met Frans Sprengers. Frans was garagehouder.
en had ook een café in Heeze.
10. Hermanus * 01-01-1908 / † 16-06-1921
Hij overleed op 13-jarige leeftijd. Herman was
na een ziekte nagenoeg blind geworden.
11. Pauw * 04-02-1910 / † 03-08-1983
Hij trouwde met Nel van de Mortel.
12. Leonardus * 08-09-1912 / † 13-08-1999
Hij trouwde met Toos Ogier.
Zij bleven in de Kluttershoek wonen, in het ouderlijk huis.
13. Maria Helena * 24-08-1915 / † 09-12-1997
Zij ging in 1938 naar het klooster en trad in als postulante bij de Zusters van de Voorzienigheid van Ruillé te Heer bij Maastricht. Haar kloosternaam werd zuster Helena Pia. In 1939 werd ze 'gekleed' en verhuisde ze naar het moederhuis in Frankrijk; daar werd zij in 1941 geprofest. Zuster Helena ging werken als kosteres en keukenzuster in een seminarie. In 1945 verhuisde ze naar Bressoux bij Luik, daar is zij veertien jaar gebleven. In 1958 kwam zij naar het klooster te Maarheeze, dicht bij haar geboortedorp en familie. In 1991 vierde zij haar gouden kloosterjubileum. Zuster Helena overleed in het klooster te Maarheeze op 13 december 1997, 82 jaar oud. Zij werd begraven op het kloosterkerkhof van de Zusters van de Voorzienigheid te Heer (L.).
14. **Netje Adams** * 20-12-1918 / zij woont in Heeze.
Zij trouwde op 23 mei 1951 met Wim van den Hurk (1911-1997).
Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren:
zoon Willy en de dochters Leny en Henny.
Netje van den Hurk-Adams is onze gesprekspartner.

'Netje van Maone'

Sinds haar huwelijk woont Netje Adams in Heeze, maar zij is Soerendonk geenszins vergeten. Zij kan levendig vertellen over haar thuis op de Molenheide (nu Kluttershoek) en over het leven in haar geboortedorp.

"Ik heet Netje Adams, maar bij de mensen ben ik beter bekend als 'Netje van Maone'. Ik ben als jongste van een groot gezin in 1918 in Soerendonk geboren. Alle ooms

en tantes waren al aan de beurt geweest om peetoom en peettante te zijn. Toen ik gedoopt moest worden werd Net Evers mijn peettante; zij was een ver familielid van mijn moeder. Ik ben dus naar Net Evers vernoemd. Toch leuk, en toevallig tegelijk, dat zij in de vorige Aa-kroniek stond!"

Ouders Adams-Verhoeven

"Mijn vader heette Maon Adams en woonde op de Molenheide. De straatnamen De Moosten en Kluttershoek bestonden toen nog niet. Je woonde gewoon 'op de Meulehei'. Vader was landbouwer van beroep. Daarnaast was hij ook werkzaam op de zinkfabriek in Dorplein. Hij ging meestal te voet naar de zink, hij kon niet zo goed fietsen, dat had hij eigenlijk ook nooit geleerd. Hij moest altijd een beetje uitkienen dat hij bij een boom kon stoppen, anders kon hij niet afstappen. Daarom ging hij meestal

te voet naar Dorplein. Vader had twee jongere broers, Toon en Coop, die woonden allebei in Budel. Mijn moeder heette Leentje Verhoeven en was een dochter van schapsherder Willem Verhoeven en Beth Bakens. Ze werd in 1872 geboren als helft van een tweeling; haar tweelingzusje overleed drie weken na de geboorte. Moeder Verhoeven-Bakens kwam de zware bevalling niet te boven en kwam te overlijden. Toen bleef Willem Verhoeven achter met vier kleine kinderen, waarvan mijn moeder nog maar een baby was. Willem bracht zijn dochtertje in een deken gewikkeld naar familie van zijn overleden vrouw, de familie Verhoeven op de Molenheide, naar Pau en Driek Verhoeven van Siemoeten.

Moeder had één oudere zus, Catharina, die is in 1888 overleden toen ze 23 jaar was. Dan had moeder nog twee broers, Pau en Sies; die zijn beiden in Brussel in België gaan wonen. Voordat de broers van mijn moeder naar Brussel vertrokken, wilden ze hun jongere zus Leen niet alleen achterlaten. Pau en Sies Verhoeven waren bevriend met Maon Adams en arrangeerden zo een huwelijk van hun 19-jarige zus Leentje met hun kameraad Maon Adams. Zo was hun zus goed verzorgd en konden ze met een gerust hart naar België gaan om werk te zoeken. Mijn vader was een harde werker, hij was altijd bezig, maar als de Brussel-gangers op hun jaarlijks bezoek kwamen in Soerendonk, dan liet hij alles vallen en had hij alle tijd om met Sies-oom en Pau-oom rond te reizen, overal op bezoek te gaan en hen alle nieuwe dingen van het dorp te laten zien."

Netje Van den Hurk-Adams samen met haar zus, zuster Helena; foto 1995.

Werkende moeder

“In ons dorp Soerendonk was mijn moeder baakster; als in een gezin een baby op komst was, werd mijn moeder geroepen om alles in gereedheid te brengen voor de bevalling die door de huisarts werd gedaan; dat was in die tijd meestal dokter Visschers. Als ‘Leentje van Maone’ in huis was, was dat een hele geruststelling voor de aanstaande moeder. Zelfs uit Sterksel werd ze ’s nachts opgehaald door een aanstaande vader; achterop zijn fiets gingen ze toen in het donker terug naar de kraamvrouw. De zorg voor de boreling en de nazorg voor de kraamvrouw werd eveneens door mijn moeder gedaan. Ondanks haar eigen grote gezin had ze daarvoor toch de tijd. Maar als klein kind mocht ik dat natuurlijk niet weten, want als ik vroeg waar ons moeder was, dan antwoordde men steevast ‘O, die komt straks wel terug’; daar werd gewoon overheen gepraat. Vroeger wist je van niks, je vroeg ook niet verder. Als mijn moeder weg was hielden mijn oudere zussen thuis de boel draaiende. Mijn zus Beth was vijftientig jaar ouder dan ik.

Bij ons thuis was ik de veertiende in de rij en de jongste. Twee kinderen zijn jong overleden, die heb ik dus ook nooit gekend. Onze Herman kan ik me nog vaag voor de geest halen. Hij overleed toen hij 13 jaar oud was. Na een ziekte was hij blind geworden. Ik moest als jonger zusje altijd samen met hem naar het konijnenhok lopen, dan hield hij zich aan mij vast en toen was ik toch maar amper drie jaar.”

Buren

“In de Kluttershoek op nummer 1, op de hoek Molenheide, woonde in een klein huisje het echtpaar Jan en Ciska van Run-Evers. Zij waren onze buren. Jan was kleermaker, afkomstig van Stratum en vestigde zich na zijn huwelijk met Ciska Evers in Soerendonk. Ciska was een echte Zurrikse, ze was een dochter van Henricus Evers en Johanna van den Groenendaal. Evenals haar man Jan was ook Ciska heel handig met naald en draad. Nu had mijn vader, net als alle mannen, een ‘goei pak’, een kostuum voor zon- en feestdagen. Vaders zondagse pak was echt van goed snit, dat had Ciska goed gezien, want zij vroeg het pak te leen om er een patroontekening van te maken. Wat deed Ciska echter: ze haalde het hele pak uit elkaar, ze had alles los

Leen Adams-Verhoeven, alias 'Leentje van Maone'; foto circa 1940.

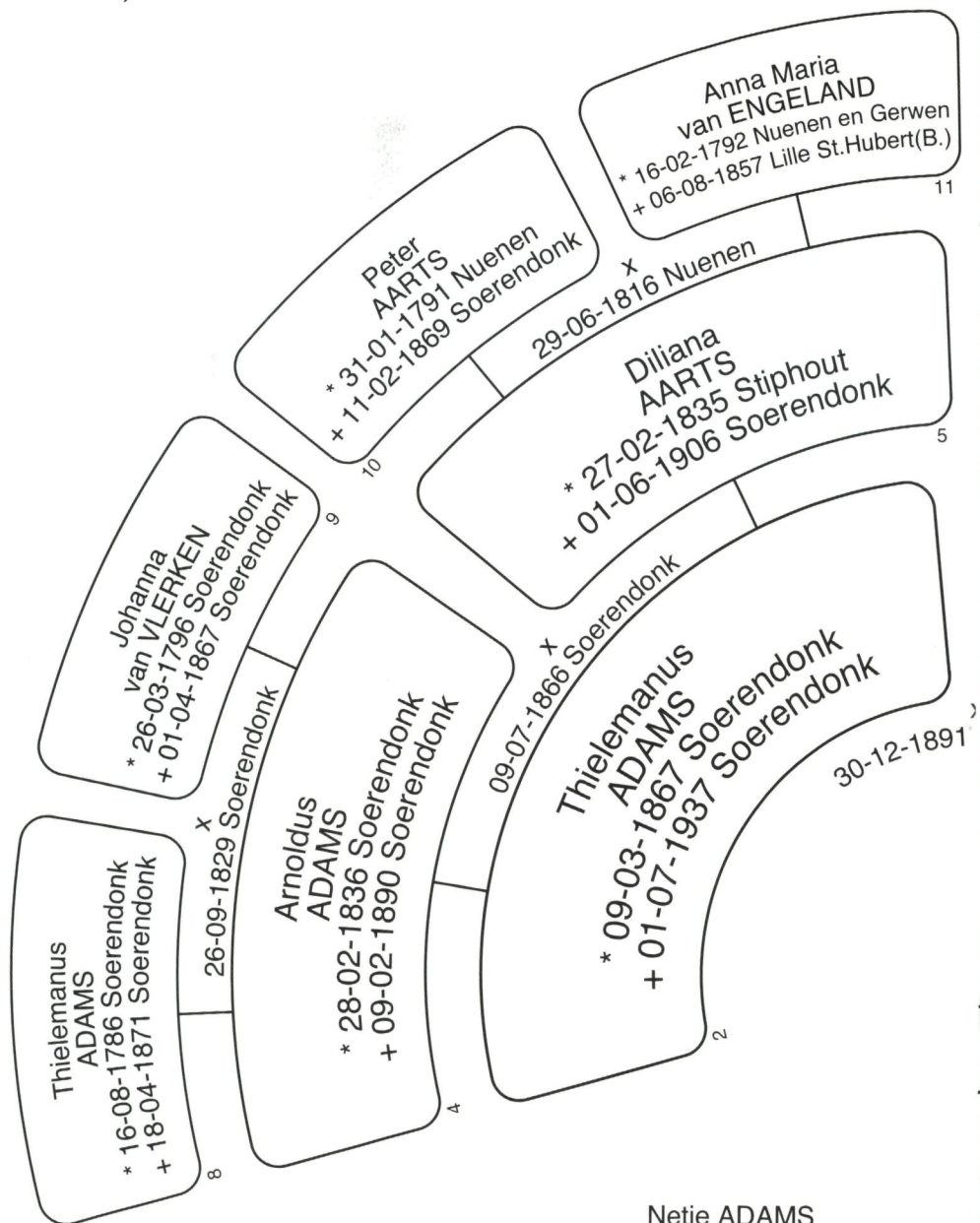

Het huisje van Jan en Cisca van Run-Evers op de Molenheide, nu Kluttershoek 1; later bewoond door Pietje en Martha van Run-Sauer en door het gezin Konings-Teunissen (collectie Huijbers/Staals, Soerendonk).

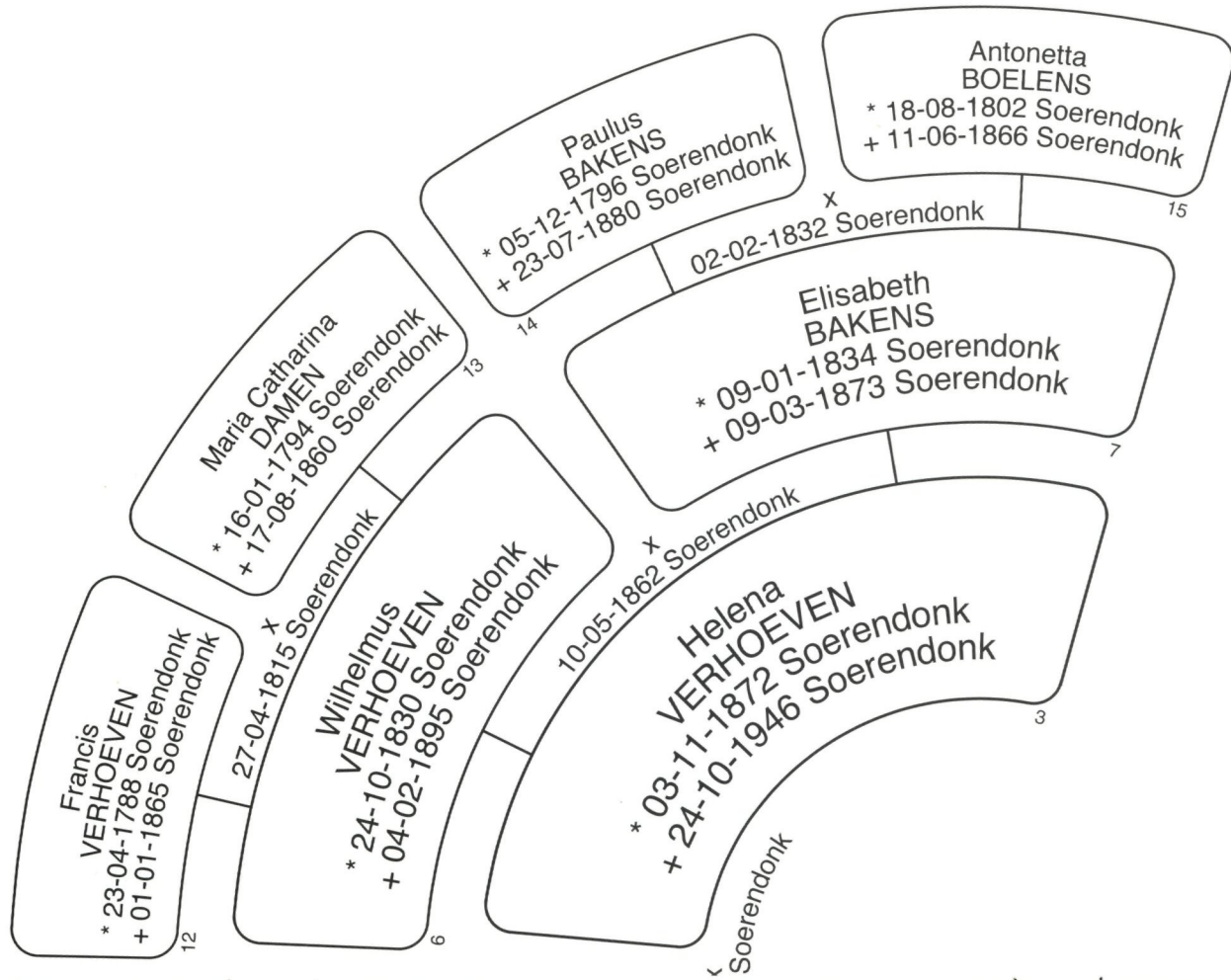
getornd om goede patronen te kunnen maken. Maar toen moest vaders pak natuurlijk ook weer in elkaar gezet worden, maar ja, dat ging niet zo makkelijk om die naden weer precies op elkaar te krijgen! Eind van het liedje: vaders goei pak was geen goei pak meer! Ciska is in 1940 in het ziekenhuis in Eindhoven overleden. Als Jan bij haar op ziekenbezoek was geweest vroegen wij altijd belangstellend naar de toestand van Ciska. Dan antwoordde Jan altijd: *“Hij is nog niet dood”*. Jan zei altijd ‘hij’ als hij over Ciska sprak. In het huisje van Jan en Cisca van Run kwamen later Pietje en Martha van Run te wonen. Jan en Pietje waren broers van elkaar. Pietje was een ‘Ostganger’, hij was in Indië geweest. Pietje verkocht het huisje in de vijftiger jaren aan Willem en Marie Konings-Teunissen; Pietje en Martha gingen toen in een kamer in het huis van Piet Grevelaars (alias Piet de Greef) in de Goorstraat wonen.”

Buurtgenoten en vrijgezellen

“Net om de hoek op de Molenheide stond het huisje van Driekske Pompen en Coba Kees. We gingen altijd naar Driekske als we pijn hadden of als we ons hadden verbrand. Driekske kon de pijn bestrijden. Hij was tuinman bij de pastoor. Het gemaaide gras uit de pastorietuin en van het kerkhof nam hij altijd mee naar huis voor de geit. Driekske en Coba hadden geen kinderen. Verderop op de Molenheide woonde Drien Bloemen-Kees met de vrijgezelle zonen Dris en Nol, wij noemden hen ‘de Bloem’. Het was daar erg armoedig, Drien had maar twee drinkglazen in de keukenkast staan. Als er meer mensen waren kregen die te drinken uit een bloemenvaasje! Dris en Nol de

Netje ADAMS
* 20-12-1918 Soerendonk

De boerderij van Willem en Nel Meurkens, nu De Moosten 1; later bewoond door de familie Teunissen-Hartjes (collectie Huijbers/Staals, Soerendonk).

De boerderij van de familie Groenen-van Kol op de Molenheide, nu Strijperdijk 1; later bewoond door de familie Damen-Bakens (collectie Huijbers/Staals, Soerendonk).

Bloem waren harde werkers en werkten altijd samen in het veld van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. 's Morgensvroeg smeerde Dris altijd thuis aan het aanrecht een stapel boterhammen, maar die nam hij niet mee naar het veld. Dris ging dan in de keuken aan tafel zitten, at zijn net gesmeerde lunchpakket op en vertrok dan pas naar het veld. Zo kon hij op de akker de hele dag doorwerken en spaarde zo de schafttijd uit! Op de Molenheide woonden trouwens heel veel vrijgezellen, maar het waren allemaal goede mensen. Achteraan woonden Willem en Marie de Brander, ze heetten eigenlijk Brangers, maar wij noemden hen 'de Brander'; zij woonden daar samen met hun drie ongetrouwde kinderen Lei, Lies en Frans. Dan woonden er ook nog de vrijgezelle broers Sjef en Driek 'de Prûûs', dat was natuurlijk ook niet hun eigenlijke naam, ze heetten Claassen. Bij 'de Prûûs' was het kraakhelder, daar was alles zo proper.

In de De Moosten stonden ook nog twee boerderijen. In de eerste woonde het echtpaar Willem en Nel Meurkens, zij hadden geen kinderen. Hun boerderij werd later overgenomen door Jan Teunissen, die was getrouwd met Nella Hartjes; Jan was een heel harde werker, *die kôs mich toch 'n werk verzetten!* Naast hen woonden Thijs en Cato Evers met de zonen Driek en Dris; wij noemden hen ook wel 'Evers van 't tipske', omdat ze bij zo'n tipleintje woonden. Als Cato de ramen waste, sneuvelde er ook weleens een ruit, want dan gooide ze de pollepel samen met het water tegen het raam! Bij Evers kwam ook regelmatig een rondreizende tinnengieter. Daar gingen wij dan ook met onze kapotte spullen naar toe. Richting Leenderstrijp woonden Jan en Net Ras-Boerenkamp met hun gezin. Net Ras noemden wij 'Mum Ras'."

"Tegenover onze boerderij in de Kluttershoek stond de boerderij van de familie Groenen-van Kol (nu familie Damen, Strijperdijk). Ter onderscheiding van de andere families Groenen in het dorp noemde men hen 'van Reine', vader heette namelijk Reinier. Dit gezin had acht kinderen, waaronder de drie dochters Miet, Anna en Drina, waarmee ik veel omging. Verder was ik ook goed bevriend met de zussen Mina, Marie en Coba van der Linden; zij woonden op de Heuvel (nu nr.21). Zij waren de drie jongste kinderen van het grote gezin van Tinus en Net van der Linden-Hompes. Aan vriendinnen had ik dus geen gebrek. Bij Van der Linden hadden ze ook drie vrijgezellen, Peer, Harrie en Graad. Harrie was slechtiend, hij zag echt niet veel.

De zussen Tien (li) en Netje Adams met hun nichtjes Leen (li) en Tonnie, dochters van Jaonus en Anna Adams-Vos.

De drie dochters uit het gezin Groenen-van Kol, v.l.n.r. Drina, Anna en Miet; foto circa 1939 (collectie Huijbers/Staals, Soerendonk).

Toen hij uiteindelijk een bril kreeg, ging een wereld voor hem open. Dan vroegen wij aan hem: “En Harrie, kunde nou alles goe zeen?” Toen zei Harrie: “Jao! Ich kan de meiden door ut lief hinne kieken!”

Verder herinner ik mij op de Molenheide de familie Toon en Nelleke Liplijn; Toon zat in de gemeenteraad en was ook wethouder. Dan woonden er ook nog Willy en Marij Bosman-Verhoeven. Marij was eerst getrouwd geweest met Jan Bos; zij woonden in bij zijn ouders Toon Bos en Marie Slenders. Na haar tweede huwelijk met Willy Bosman bleef Marij hier wonen. Toon Bos is op bijna 80-jarige leeftijd op tragische wijze aan zijn levenseinde gekomen. Achter zijn huis in het bos was hij bezig met het uitbranden van een groot mierennest. Daarbij waren zijn kleren in brand geraakt, helaas met noodlottige gevolgen.”

Kinderjaren

“De school van Soerendonk stond in de Zitterd. Iedereen van mijn leeftijd heeft les gehad van het bekende schoolteam juffrouw De Regter, meester Baartmans, meester Van Exel en hoofdonderwijzer Baartmans. De jonge meester Jan Baartmans gaf ook gymnastiekles, dat was best vooruitstrevend voor die tijd. We kregen op school ook muziekles; daarvoor kwam Dris Doele (Groenen) uit de Zitterd naar de school. Dris was ook organist in de kerk. Hij leerde ons noten lezen en zingen. Dan zei hij ‘dóóóóó’, en wij dan met de hele klas ook ‘dóóóóó’, en dan Dris weer ‘rééééé’, wij met z’n allen weer ‘rééééé’, en zo verder de hele toonladder. Ik zal er toch wel iets van geleerd hebben, want ik ben nu nog steeds bij het dameszangkoor van de parochie Heeze.

De drie jongste dochters uit het gezin Van der Linden-Hompes, v.l.n.r. Marie, Mina en Coba; foto circa 1939 (collectie Huijbers-Staals, Soerendonk).

Groepsfoto uit 1935 van de Mariacongregatie van Soerendonk; achteraan v.l.n.r.: Maria Smits, Antje Aarts, Marie Aarts, Mieke Schellekens en Drika Aarts; midden v.l.n.r.: Koos van Gennip, Netje Adams, Mina van der Linden, Maria Adams en Jana Driessen; vooraan v.l.n.r.: Mien van Gennip, Truike Verhoeven en Coba van der Linden (collectie familie Van den Wildenberg, Soerendonk).

Onderweg naar school deden we vaak 'pluffen', dat is slotje springen. Dat ging natuurlijk ook weleens mis en dan zaten we met natte voeten in de klas. Op het schoolplein werd veel geknikkerd en we deden 'britsen' met een leeg schoenpoetsdoosje. Als brits gebruikten we ook wel de dikke bodem van een bierglas; daarvoor gingen we altijd kapotte bierglazen zoeken in een sloot bij Drika de Valk. Thuis wilden mijn oudere broers Pauw en Lei altijd voetballen en dan moest ik in de goal staan. Van ons pap mocht ik af en toe het hooitouw lenen om te springen. Met zo'n groot touw moest je twee goede draaiers hebben, dan ging dat springen pas echt fijn. *Willie speulden vruuger mèt seempel dingen, tiggeworig hebben ze allemaal apparaten; de kinder kunnen amper loëpen of ze kriegen al zoe-ieën telefoontje!"*

Goede werken

"Na mijn lagere-schooltijd heb ik geen vervolgopleiding meer gehad. Thuis was er natuurlijk genoeg werk te doen en verder stuurde mijn moeder mij overal naar toe waar men een handje hulp konden gebruiken. Samen met Lena van Hooff van Driek de Smeed ben ik hulpje geweest van pastoor Bex. Nee, geen misdienaar in de kerk, dat mochten alleen jongens. Lena en ik hielpen bij de voorbereiding van een communie-uitreiking bij de mensen thuis. Dat was meestal op de eerste vrijdag van de maand. Dan moesten wij bij de mensen thuis alles klaarzetten: kruisbeeld met twee kaarsen,

Netje Adams; foto circa 1938

wijwater enz. Zo moesten wij daarvoor ook altijd naar het Eikenschoor, naar Han van Hakkele Driek; zij was getrouwd met Frenske Jonkers, maar die hoefde nooit de communie. Frenske noemden we ook wel 'Frenske de bok', want we moesten vaak genoeg van thuis uit ook met de geit naar de bok van Frenske. Maar Lena en ik moesten er dus voor de maandelijksse communie naar toe. Als wij bij Han in de kamer alles hadden klaar gezet, stak Han haar tong alvast uit en dan bleef zo zitten tot de pastoor kwam! Och, ze bedoelde het goed en ze bleef maar bidden en prevelen. Lena en ik waren bij Han en Frenske eigenlijk een beetje bang, want achter de keukendeur was het hok van de geitenbok, die maakte toch zo'n herrie en die stonk zo verschrikkelijk erg. Dus zo gauw als de pastoor was geweest voor

de communie-uitreiking, deden wij snel ons boeltje weer in het koffertje en gingen dan zo vlug mogelijk weer weg. Och ja, dat was nog de tijd van het roomse leven. We moesten naar de Heilige Mis, naar het Lof en naar de congregatie. Op school moest ik in de Mariamaanden voor de bloemen en de kaarsen zorgen en ook in juni, de Heilig-Hartmaand. Na school gingen de kinderen ook naar de kerk voor het bidden van de Kruisweg. Ik was dan voorbidster bij alle veertien staties. Voor de parochie moest ik huis aan huis de missiezakjes ophalen voor de Voortplanting des Geloofs en het Sint Petrus Liefdewerk. Sommige mensen wilden niet geven en dan zeiden ze dat ze het zakje kwijt waren, maar ik had altijd lege reservezakjes bij me en dan moesten ze wel geven! Verder was ik ook bij het 'Mariagilde', dat was opgericht door juffrouw Damman. Zij was onderwijzeres aan de lagere school en woonde bij het gezin van meester Willem van Exel in huis. Bij Van Exel in een kamer kwamen we dan bij elkaar en daar werden dan Marialiedjes gezongen. Juffrouw Damman was afkomstig van Amsterdam; als haar zus Marie haar kwam bezoeken gingen ze samen naar Eindhoven inkopen doen. Voor Soerendonkse begrippen waren het moderne dames. Ik kwam ook bij mevrouw Van Exel om te helpen met wassen en poetsen. Bij mevrouw Raeven, de vrouw van de dokter, kwamen we bij elkaar voor de breikrans: daar breiden wij vanalles, zoals sokken, vesten, truien, mutsen enz.; dat was allemaal bestemd voor de arme mensen van het dorp. Ik heb zelfs nog op de pastorie van Maarheeze gewerkt, bij pastoor Grips. Zo was daar eens een keer een mevrouw die zich vanwege haar aanstaande huwelijk wilde bekeren tot het katholieke geloof. Ik heb haar toen het 'Wees Gegroet' moeten leren. Toen zij dat goed kon bidden mocht ze gedoopt worden! En daarna natuurlijk ook trouwen."

Heeze

“Mijn zussen To, Tien en Dilia hebben alle drie gediend bij de familie Maas in Heeze. Pier en Betje Maas-Verweijen runden tegenover de kerk in Heeze het toenmalige café ‘De Valk’. Zij zijn de ouders van Piet Maas die nog kapelaan is geweest in Budel. Voordat Piet naar Budel kwam, was hij missionaris in Kameroen. Mijn neef pater Jo van den Wildenberg is ook missionaris geweest in Afrika. Sinds 2004 is hij weer terug in Nederland; hij woont nu in het klooster in Gennep. Bij de Brussel-broers van mijn moeder hadden ze ook kloosterlingen. Zo was Leonard Verhoeven missionaris in China en in het vroegere Belgisch Congo. Godelieve Verhoeven trad als soeur Marie Agnes in bij de Soeurs de l’Annonciade in Zuid-Frankrijk; dat zijn echte slotzusters, nog zo achter de kloostermuren. Laatst was door het slechte weer een deel van die kloostermuur omgewaaid; toen konden de zusters zo de wijde wereld inkijken. Die muur werd snel weer opgebouwd! Maar nu weer terug naar de familie Maas in Heeze. Toen mijn beide ouders waren overleden had ik eigenlijk geen thuis meer. *Dat heb ik heel erg gevonden, ginnen thuis mèn te hebben.* Door onze goede relaties met de familie Maas ben ik toen ook bij Betje Maas in Heeze terecht gekomen en ben ik eigenlijk nooit meer uit dit dorp weggegaan. In het café van Betje heb ik mijn man Wim van den Hurk leren kennen en in 1951 zijn we getrouwd. Wim was weefmeester bij het Heezer textielbedrijf Van Engelen & Evers. Eerst woonden we op Ginderover, maar na enkele jaren konden we een huis kopen aan de Leenderweg; daar woon ik nu nog steeds, samen met het gezin van mijn zoon Willy. Mijn beide dochters, Leny en Henny, wonen met hun gezinnen in Zurrik, in mijn geboortedorp. In 1997 is Wim overleden, dat is alweer veertien jaar geleden. Ja, toen werd het wel erg stil in huis. Maar je moet toch verder. Ik heb het op mijn manier nog druk met het zangkoor en de welfare, met telefoontjes en bezoekjes, en ik volg heel veel op de televisie. Ondanks kleine ongemakken *moet ik er toch zelf wa van maken, anders hit ’t lève gin kleur mèn. Bovendien ben ik vande jaor overgrootmoeder geworren, dur moet ik toch ook dankbaar vur zijn.*”

Noten

1. Dit artikel is gebaseerd op twee gesprekken die ik samen met Zus van den Wildenberg had met mevrouw Netje van den Hurk-Adams te Heeze. Dank aan beide dames voor hun medewerking.
2. De genealogische gegevens zijn afkomstig van de Werkgroep Genealogie van onze kring. De fotobewerking was in handen van Guul Vullers te Achel.

→
Harrie Verweerden voor zijn vroegere winkel, juli 2011 (foto: Jac. Biemans, 's-Hertogenbosch; tenzij anders vermeld zijn alle afbeeldingen afkomstig van de familie Verweerden-van Geloven, Maarheeze).

“MAARHEEZE GAAT VERANDEREN!”

In gesprek met Harrie Verweerden uit Maarheeze

Jac. Biemans

Als geboren Maarheezenaar opende Harrie Verweerden in 1963 de eerste grote zelfbedieningswinkel in die plaats. Veel ouderen zullen zich Harrie als bezorger met zijn VW-busje en zijn Kroon supermarkt aan de Oranje Nassaulaan herinneren. Inmiddels is die zaak al weer een kwart eeuw gesloten en zijn er meerdere grootwinkelbedrijven in het dorp. Onlangs werd Harrie tachtig jaar. Een mooi moment om eens terug te kijken op de geschiedenis van een ondernemer (1).

Familie en gezin

De voorouders van de familie Verweerden woonden al in de zeventiende eeuw in Sterksel onder de naam Van Weerde(n) of Van Werde(n). In 1829 huwde Sterkselnaar Antonius van Weerden met Wilhelmina Praats. Zij stamde uit een bekende zaadteutenfamilie in Maarheeze, waar het echtpaar ook ging wonen en waar hun negen kinderen ter wereld kwamen. Acht van die negen kinderen werden als ‘Van Weerden’ ingeschreven. Enkel het één na laatste kind heette in zijn geboorteakte uit 1840 ‘Verweerden’. En dat terwijl de vader van deze zoon met ‘A. Van Werde’ tekende. Alle nakomelingen van deze Godefridus noemen zich heden ten dage nog Verweerden. Deze **Godefridus Verweerden (1840-1912)** is de grootvader van onze zegsman Harrie Verweerden. Godefridus huwde in 1888 met Johanna Maria van Cranenbroek.

Uit dit huwelijk werden in Maarheeze geboren:

1. **Antonius (Antoon)** * 11-01-1890 / † 10-01-1959
2. Kind Verweerden * 12-12-1891 / † 12-12-1891
3. Theodorus (Deur) * 23-06-1894 / † 16-06-1936

Antonius (Antoon) Verweerden, geboren te Maarheeze 11-01-1890, overleden te Weert op 10-01-1959, 68 jaar oud, trouwde te Maarheeze op 27-11-1918 op 28-jarige leeftijd met de 23-jarige **Hendrina Johanna Maria (Mieke) Steijvers**, geboren te Heythuysen op 8-09-1895, overleden te Weert op 7-05-1963, 67 jaar oud.

Uit dit huwelijk werden acht kinderen geboren, waarvan er zeven in leven bleven:

1. Elisabeth Maria Gertruda (Lies), geboren te Maarheeze op 04-03-1922. Lies trouwde met Jan Mulder en woonde aan de Rijksweg. Lies en Jan zijn beiden overleden.
2. Maria Catharina (Mia), geboren te Maarheeze 17-01-1923. Mia was getrouwd met landbouwer Jan van Kuijk uit Leende, waar zij zich ook vestigden. Beiden zijn overleden.

*Antoon Verweerden en Mieke Steijvers in hun
verkeringstijd, ca. 1918.*

3. Godefridus Fredericus Gerardus (Frits), geboren te Maarheeze op 11-09-1924, runde aanvankelijk de boerderij van vader en huwde met Lena Kock uit Gilze-Rijen. Later ging hij bij Philips Maarheeze werken en woonde hij in de Molenstraat te Maarheeze. Lena woont nog in het bejaardentehuis in Maarheeze.

4. Mathias Theodorus, geboren te Maarheeze op 09-03-1926 en overleden op 17-03-1926, 8 dagen oud.

5. Alphons Godefrida Mathias (Fons), geboren te Maarheeze op 02-09-1928. Fons trouwde met Nelly Kupers uit Weert, volgde de ULO, plantte bij gebrek aan een baan vervolgens een jaar lang dennen bij Koenraadt in Hugten en kwam uiteindelijk bij Philips in Eindhoven terecht. Zijn vrouw woont nog in een verzorgingstehuis.

6. Leonardus Theodorus (Leo), geboren te Maarheeze op 02-11-1929 bezocht de ambachtsschool in Weert en werkte

vervolgens bij Daf, later Volvo. Leo was ongehuwd en woonde tot zijn dood (2009) in het ouderlijk huis.

7. Hendrikus Antonius Gertruda (Harrie), onze zegspersoon, is geboren te Maarheeze op 13-08-1931. Hij is op 18 juni 1963 gehuwd met Johanna Mathea Theodora (Annie) van Geloven uit Budel. Harrie en Annie hebben hun winkel-woonhuis gebouwd naast de ouderlijke boerderij, toen Oude Weerterweg C 30. Harrie en Annie hebben twee dochters, Elles (22-07-1964) gehuwd met Godfried de Vocht, banketbakker te Aalst-Waalre, en Mariëlla (25-05-1967), gehuwd met Robert van der Looy, projectontwikkelaar te Weert.

8. Henriette Eliza Cornelia (Jet), geboren te Maarheeze op 05-01-1937, is ongehuwd en woont nog steeds in de ouderlijke boerderij, thans Oranje Nassaulaan 5. Jet heeft tot hun dood altijd voor vader en moeder gezorgd. Ook hielp zij in de winkel van haar broer Harrie (2).

“Ik kom uit een gezin van zeven kinderen. Vier broers en drie zussen. Eén is ervan gestorven, maar die heb ik nooit gekend, dat heb ik niet geweten. Wij waren allemaal kinderen van Antoon Verweerden en Maria Steijvers. Mijn vader kwam uit een gezin van maar twee kinderen, hij had enkel een broer Theodorus (‘Deur’), die echter op 41-jarige leeftijd overleed.” Hun ouders waren Godefridus Verweerden en Johanna Maria van Cranenbroek. Het ouderlijk huis van het gezin was een boerderij

Huwelijksfoto van het echtpaar Verweerden-Steijvers, 1918.

aan de hoofdstraat door Maarheeze, ter hoogte van het huidige pand Stationsstraat 29 (Dré Verweerden). Daar woonden opa en oma Verweerden met hun twee zonen. Harrie: *“Vroeger waren de mensen allemaal even arm; de een was nog armer dan de ander. Met dat beetje geld dat ze hadden had opa Verweerden behalve die ouderlijke woning nog een tweede boerderijtje gekocht aan de weg naar Weert, nu Oranje Nassaulaan 5 (Jet Verweerden). Maar opa was bijna nooit thuis, want die ging naar Gelderland veulens castreren. En zaad kopen, want hij was een beetje zaadhandelaar. Dat deed ie allemaal te voet. En toen opa Verweerden stierf in 1912 had hij iets nagelaten: het boerderijtje in de Stationsstraat was voor zoon Theodoor, het boerderijtje aan de Weerterweg was voor Antoon. Dat waren twee hele oude boerderijtjes en die werden zo verdeeld onder de beide kinderen.”* Opa Verweerden dreef een zaadhandel in de ouderlijke woning in de Stationsstraat. Dat ging om droge zaden: suikerbietenzaad, graszaden enzovoort. Met een handmachiëntje werden die door de boeren op het land gezaaid. Die zaadhandel is later door zoon Antoon voortgezet, en na diens dood ook nog even door diens zoon Harrie, onze zegsman.

Boer en zaadhandelaar

Vader Antoon Verweerden trouwde in 1918 met Maria Steijvers uit Heijthuisen. Harrie vertelt over de familie van zijn moeder: *“Dat was reizend volk, die hadden altijd huurboerderijen. Van Heythuysen kwamen opa en oma Steijvers naar Budel, naar een boerderij in de huidige Burgemeester van Houtstraat, tegenover smid*

*De Weerterweg met de boerderij van Verweerden (links) gezien vanaf de molen.
Opname uit december 1914 (collectie A. Mulder, Maarheeze).*

Jacobs. Ook dat was weer een huurboerderij. Toen die verkocht werd, kon Steijvers deze niet kopen en kwam deze in handen van Vos. De familie Steijvers vestigde zich toen op Cranendonck, op de huidige proefboerderij. Dat was een pachtboerderij van de uit Roermond afkomstige heer Cloquet waar ook nog een café in was. Daar heeft ons pap Mieke de Stuiver leren kennen”, weet Harrie te vertellen. “Maar ook op Cranendonck moest Steijvers weer weg, daar is toen de familie Schellekens in gekomen. Toen zijn ze naar het boerderijtje gegaan aan de Leenderweg waar nu Toon Verhees in woont (Moonslaan 3). Uiteindelijk kon hij een boerderij kopen aan de Vogelsberg, waar later zijn zoon Harrie Steijvers, na zijn huwelijk met Mien Vaessen, de bekende witte boerderij ‘Vogelshof’ heeft gebouwd”.

Na het huwelijk met Maria Steijvers in 1918 vestigde Antoon zich in het boerderijtje aan de Weerterweg. Deze weg deed in die tijd dienst als de officiële rijksweg naar Weert. Aan het kruispunt met de Kerkstraat en Stationsstraat (en Leenderweg) stond eerst het oude café-hotel-restaurant ‘Hof van Holland’, dan de boerderij van Verweerden en vervolgens die van ‘de witte Jan Put’ (van der Putten), later Tjeu Truijen en in de jaren vijftig Harrie Demarteau (Oranje Nassaulaan 9). Dat was het aanvankelijk aan die zijde van de straat.

Na het huwelijk duurde het vier jaar voordat het eerste kind in het gezin Verweerden-Steijvers werd geboren. Verondersteld werd dat Maria geen kinderen zou kunnen krijgen. *“Ik heb ooit horen vertellen dat ze alle bedevaarten is afgegaan, dat was vroeger hè..., want Mieke de Stuiver die kon geen kinderen krijgen. En het eerste*

*De oude boerderij zoals deze er de laatste jaren uit ziet, opname uit 2009
(foto: Mieke Mulder, Maarheeze).*

kind kwam, en het hield niet meer op, toen kwamen er acht achter elkaar, da is de pure waarheid”, schetst Harrie met een lach. In het boerderijtje aan de Weerterweg waar Antoon boerde (kleinschalig, voegt Harrie toe: “drie koeien, een zeug met biggen, vijftig kippen”), was een deel van het gebouw (‘d’n den’) afgescheiden voor de zaadhandel. Daar stonden de zakken met zaden en een bascule. En dan kwamen de boeren ’s avonds, als het werk op het veld gedaan was, zaden halen. In het voorjaar waren dat tuinzaden, voor de tuintjes, en door het jaar heen alle land- en tuinbouwzaden. Die zaden betrok Verweerden meestal van Mommersteeg uit Vlijmen, een bekende leverancier. De zaadhandel was aanvankelijk nog wel rendabel. Wel was toen de Boerenbond in opkomst, al werd het toen volgens Harrie meer “een vertrouwenskwestie”. Daarnaast ging Antoon, enigszins in het voetspoor van zijn vader, biggen castreren, maar ook katten. Dan kwam er iemand uit het dorp (de zusters kwamen jaarlijks...) met een kat. Antoon plaatste dan een gaffel over de nek van de kat, de achterpoten werden uit elkaar gehouden, en dan werd het beest gecastreerd... “Da gebeurde vroeger”, zegt Harrie, “Maar het was niet beroepsmatig. Voor alle land- en tuinbouwzaden kosde bij onze pap terecht. En die mens was veuls te goed want als het zaad soms niet uitkwam, gaf ie zo nieuw zaad mee, veur niks.” En dat terwijl het zaad dan soms gewoon was meegewaaid met de wind. “Och en die mensen die waren zo gauw tevreve he. As ge onze pap toch ziet, die mens hit toch niks gehad. De hël week hard gewerkt mi z’ n piepke in de mond, en dan ging ie naor de hogmis, da was ’n uitje, en dan

*De jongens- ofwel St. Josephschool aan de Stationsstraat, ca. 1941
(collectie J. Biemans, 's-Hertogenbosch).*

ging ie hie bie 't Hof an, en dan trof ie Bertus van Lent en Thijs Rooijackers, Sjaak Heesen, de smeed, en dan dee ie 'n borreltje drinken, en dan dee ie nog al 's oit wegzakken, dè 't wel half twee waar, en dan zee os mam, 'wa bende toch zo laat thuis!' Want de toffel was al opgeruimd en dan aot ie nog nie mèr dan n bietje kortigheid en dan veet ie 'n ouwe stoel uut de keuken en dan ging ie langs de gèvel zitten, dan hong ie langs de gevel, dan veel ie nog wa in slaop want ie had 'n paor borreltjes op. En dan worden-ie wakker langs die gèvel en dan kuerde ie wèr 's nao de 'Stuut' (De Stuiten) nao zien aardbeien kieken, en da was zienne zondig en dan begos-de 'smondags wir opnei...' Het was in de herinnering van Harrie een gemoedelijk gezin waar hij uit voortkwam. Natuurlijk moesten de kinderen helpen op de boerderij. "Os Mia moest al vroeg gaon dienen in Bergeijk bij Muselaars op het postkantoor". Ze kreeg daar twaalf gulden in de maand en bleef die hele maand in Bergeijk. De eerste zondag van de maand mocht ze dan een dag naar huis. "En dan zeejen wij: 'Os Mia komt naor huus' en dan gingen we die tegen, te voet naor café 't Haasje en dan kwam ons Mia met 't fietske van Bergeijk af. Die kwam zondagsmiddags aan, en moest maandagsmiddags weer terug fietsen. Mia kon eigenlijk goed leren, maar dat zat er bij ons, anders dan bij andere klasgenootjes in haar klas, niet aan", vult Harrie aan.

D.S. HUIJER

de Detailhandel in Aardappelen, Groenten en Fruit
de Wet van 10 Februari 1954, Stb. 33)

...enburch 92   's-Gravenhage

ERKENNING:

No. 27336 *A

Organisatienummer:

Geboortedatum:
13-8-31
Handtekening van de erkende
Kleinhandelaar:
H.A.G. Verweerden

BEWIJS VAN ERKENNING
als KLEINHANDELAAR in GROENTEN en/of FRUIT

krachtens het bepaalde in Artikel 1, lid 4, van de VERORDENING
B.G.F. INSTELLING GROEPEN EN ERKENNING BEDRIJFS-
GENOTEN 1949 alsmede in overeenstemming met het bepaalde
in artikel 4 van het UITVOEREND BESLUIT ERKENNING
WINKELIERS EN VENTERS in GROENTEN en FRUIT 1952,
uitgereikt aan:

De Hr., Mevr., Henricus A.G. Verweerden

Hoedanigheid : Huisverkoop & wijk

Adres bedrijf : Keenterweg C.30

Huisadres : Idem Maarheeze

Bijzonderheden :

's-GRAVENHAGE, 15 maart 1957.

Commissie voor de Detailhandel in Aardappelen, Groenten en Fruit.

J. H. M. ...

Bewijs van toelating als kleinhandelaar (huis- en wijkverkoop) in groenten en fruit, 1957. Een soortgelijk bewijs bestaat er voor consumptie-aardappelen.

Scholing

Onze zegsman Harrie volgde in Maarheeze de r.k. lagere school St. Joseph, zoals die officieel heet, in de wandeling, de 'jongensschool' (de meisjes zaten immers bij de zusters op de Mariaschool aan de Kerkstraat). Hij ging op klompen naar school. Harrie: "Ik heb het meeste les gehad van meester Borrenbergs en verder van de meesters Joosen en Piet van Gils. Borrenbergs had altijd een boek in de hand. Keek hij kwaad, dan was het niet pluis in de klas en dan had hij 'kwaai zin'. Maar Borrenbergs was een fijne man, die was recht door zee. Die trok niemand voor. Een jongen uit een arm gezin gaf hij net zo goed bijles als de zoon van de secretaris", weet Harrie te vertellen. Hij herinnert zich ook nog dat hij toneel speelde dat Borrenbergs regisseerde. Het hele dorp kwam dan kijken. Toen Harrie later bij de Jonge Boerenstand was, werden daar ook stukken opgevoerd onder leiding van 'de Bor', zoals de Maarheezer hoofdonderwijzer meestal werd genoemd. Leraar Piet van Gils was dan vaak grimeur. Na de lagere school ging vrijwel iedereen bij de Jonge Boerenstand, er was niets anders in die tijd voor jongeren. Dat was voor de gezelligheid, er werd aan sport gedaan (o.a. piramide bouwen) en andere dingen om bezig te zijn.

Na de lagere school ging Harrie naar de Landbouwschool in Weert en vervolgens de tuinbouwschool. Buiten schooltijd werkte hij op de ouderlijke boerderij. In 'De

Harrie Verweerden in zijn eerste, in de ouderlijke boerderij in 1957 geopende winkel.

Stuiten', een stuk grond langs de grote weg naar Weert, had de familie Verweerden fruitbomen, aardbeien, zwarte bessen, noem maar op. Harrie bekwaamde zich verder via de aardappelen-, groeten- en fruitcursussen in Eindhoven. En daarnaast haalde hij diploma's voor de handel, warenwet etc. Vervolgens reed hij met zijn eerste volkswagenbusje samen met Leo van Gansewinkel naar een middenstandscursus in Budel: *"Toen heb ik eigenlijk de mooiste tijd van mijn leven gehad"*, beaamt Harrie. Na de cursus gingen de beide Maarheezenaren naar café De Meulen in Budel, waar de eerste romances begonnen. Maar desondanks haalden beiden hun diploma.

'Maarheeze gaat veranderen !'

's Avonds kwam Harrie met vrienden ook nog veel bij meester Borrenbergs thuis, daar waren immers veel 'vruillie' (vrouwlui). Het was de tijd dat Philips in Maarheeze kwam (begin jaren vijftig). En daarom had Borrenbergs een nuttige opmerking voor Harrie, die vanuit de basis in de tuinbouw inmiddels veel cursussen had gedaan. Hij zei: *"Maarheeze gaat veranderen! Gij moet met een groentewinkel beginnen"*. Het zou nog even duren, maar het ging veranderen volgens hem. Harrie nam zich die raad ter harte en heeft in de ouderlijke boerderij de oude bijkeuken omgetoverd tot winkeltje en een bord langs de weg gezet: 'Groenten achterom'. Het was 10 februari 1957 toen hij het winkeltje opende. *"Ik kocht bij Bertje Heesen mijn eerste tweedehandse bestelauto. Toen ging ik al venten. Want toen kwamen de eerste*

Harrie's ouders op latere leeftijd, ca. 1957.

huizen al in de Molenstraat. Mijn zuster Jet, die nog thuis was, bediende het groentewinkeltje. Ook moeder hielp wel eens. Het gebeurde wel eens in de winter wanneer er achter het huis boerenkool stond, dat er iemand kwam, die zei: 'Mieke, ik zou gèr boerenkool willen...' waarop moeder zei: 'O hier hedde 't mes, snijd er mar innen af daor, komt mar terug en dan wegen we wel...'. En zo ging dat: uit de tuin, dus verser kon 't niet! Het groentewinkeltje liep goed en Harrie had ook nog een tuinderij erbij. Na een paar jaar (juli 1958) kreeg hij verkering met Annie van Geloven uit Budel, waar ze thuis in de Willem de Zwijgerstraat een kruidenierswinkel hadden. Harrie kwam daar wel eens langs met zijn volkswagenbusje. En op 'Statie' kermis in Maarheeze is de vonk overgeslagen. Het was toen om het jaar kermis aan de Statie (richting 'station') of in het dorp (bij 'Hof van Holland'). Vader Antoon Verweerden bood daarop zijn zoon Harrie een deel van het huisperceel aan, waar voorheen 'de mijten en de mesthoop' stonden, om op te bouwen. Vader Verweerden zou dit niet meer meemaken: hij overleed in 1959.

Dat venten, het met producten rond de huizen gaan, was toen heel gebruikelijk, nu is het eigenlijk helemaal verdwenen. In die tijd kwamen er veel leveranciers aan de deur: de bakker, de melkboer, de groenteboer enz. Harrie bediende in die tijd heel Maarheeze. Toen hij en zijn vrouw op 26 juni 1963 het nieuwe pand openden, telde het groeiende dorp zo'n 1800 inwoners. Maar hij was niet de enige: er waren nog drie andere groenteboeren actief in het dorp: Willem Valkenburg uit Maarheeze,

De winkel van (Nibbelke-)Praats in de Kerkstraat (later Stationsstraat), ca. 1958. Op de achtergrond café-restaurant 'Noord-Brabant' van Fons Winters (collectie J. Biemans, 's-Hertogenbosch).

Rinus de Win uit Leende en Van Bussel uit Asten. En de mensen in het dorp wilden iedereen te vriend houden. Harrie geeft als voorbeeld: *“Moeder Truda Winters van restaurant ‘Noord-Brabant’ zei dan: ‘Och Harrie kumt vandaag, ja dan moeten we toch... doe mar wat kroppen slaai, een par tomaten, wa blikskes van da..., want Willem Valken kumt o noch, da moedde mar herring van vatten... En zoe ging dè”*, zegt Harrie. En je moest je slag slaan in maart-april-mei, want als de eerste groente uit de boer zijn tuin kwam, dan hoefde je niet meer aan te bellen, want dan hadden ze niks meer nodig. En dan waren er ook nog meer dan tien winkels in het dorp met, hoe weinig ook soms, enige kruideniersspullen: in de Kerkstraat Bert Mooren en Mina ‘van ’t Hof’ (Praats), in de Stationsstraat achtereenvolgens ‘Moeke de Smeed’ (Schoenmakers), Berb Gubbels, Van Vinken, Jos Thijssen (later Vivo), Jac. Winters (‘de Bakker’), Willem Valkenburg en Jan de Laot en dan kwamen Dris Damen en Jan Meurkens (‘de Muur’) en Wim Bakermans (Végé) van Soerendonk ook nog. En Jules Vonken had in de ‘nieuwe wijk’ zijn slagerij, niet lang daarna ook Kopak (weer later Centra) supermarkt reeds geopend. En tenslotte bezorgde ook de Bossche firma De Gruyter aan huis. *“En dat voor 1800 mensen, maar het ging ook nog allemaal; je kreeg nog een zakje snoep, zegeltjes en het werd thuis gebracht”* verhaalt Harrie. Dat de ene leverancier hier kwam en de andere daar, dat was traditie en daar kwam men niet aan. *“En alles kunde toch nie hebben hê?”* verklaart Harrie. Iedereen wist precies op welk moment je waar moest komen. *“’s Zaoterigs was ’t ne helle goeien dag. Dan waren wèllie mi dreien: Jan de Laot en Toon de melkboer*

Annie en Harrie Verweerden proosten bij de heropening van hun winkel in 1974.

(Toon Ras), en ik. En dan wiste we precies wannier dè ze geld gebeurd hadden, want 't was ammol opschrievè hè!". Harrie hoorde dan van de melkboer dat ie niks gebeurd had, omdat de wasmachine kapot was bij iemand, dat moest eerst betaald worden. Een keer is er een vrouw die niet wilde betalen eens 'spontaan' flauwgevallen. Harrie was ervoor gewaarschuwd en ook om haar niet op te rapen, wat hij ook niet gedaan heeft. "En zo werkde da. Mar ich moet èrluk zeggen, ich heb van iederieen de centen gehad. Ich zeg ze ok allemaol goeiedag want ich heb er vroeger unnen botterham an kunnen verdienen".

De nieuwe winkel

In 1963 waren de plannen klaar om op eigen grond naast de ouderlijke boerderij een nieuw winkel-woonhuis op te richten. Burgemeester Van Schaik had liever gezien dat Harrie meer naar het nieuwe centrum (hoek Molenstraat-Smits van Oyenlaan) zou bouwen, maar Harrie maakte hem duidelijk dat hij moest roeien met de riemen die hij had. En zo bouwden Harrie en Annie naast het ouderlijk huis een door Annie's broer Tjieu van Geloven ontworpen winkel met bovengelegen woning. Harrie vertelt: "Tjieu van Geloven tekende hier dat pand en toen moest er een aanbesteding komen. Ik had een goeie klant aan Gieleke van Gansewinkel, ik had een goeie klant aan Sjaar Geven maar mij werd aangeraden om er drie in te laten schrijven. Wat gebeurde er, Franske Davids uit Budel bleek de laagste inschrijver". Harrie ging daarna met lood in de schoenen naar Gieleke en Sjaar en

*De molen van Kunnen, ca. 1950
(collectie J. Praats, Venray).*

legde daar uit wat er gebeurd was. Maar gelukkig maakten ze er geen punt van en zeiden ze dat hij gerust aan kon blijven komen, het was ook allemaal eerlijk gegaan. Twee jaar later al werd er door Davids al een behoorlijk stuk aangebouwd, en niet lang daarna een dubbele garage door Claassen. Alles bij elkaar was dat natuurlijk een flinke investering. Grosier Coumans uit Weert die al in het eerste winkeltje van Verweerden in de boerderij leverde, steunde Verweerden toen deze zijn nieuwe zaak, een Kroon supermarkt, opende. Het was de eerste zelfbedieningswinkel in het dorp. De Maarheezenaren waren positief over het nieuwe concept. Harrie was vooral verantwoordelijk voor de afdeling groente en fruit, zijn vrouw als dochter van een kruidenier vooral voor dat deel van de winkel. Daarvan maakten afdelingen met vers vlees en kaas onderdeel uit. Autochtone Maarheezenaren spraken over 'Harrie van Antoone', nieuwkomers over 'Meneer Verweerden', maar sommigen geven hem naar de winkel nog steeds de bijnaam 'Kroontje'. Terwijl Harrie nog een paar jaar ventte, stonden zijn vrouw Annie en het personeel in de winkel. Buurjongen André Beimans, die vanaf zijn zevende af en toe hielp met

kleine klusjes, werkte naast zijn latere baan bij de Etos en Albert Heijn, elk vrij uurtje in de avonden en weekends bij Verweerden. Harrie: *"Hij was eigenlijk dag en nacht hier, ik kan 'm eigenlijk beschouwen als unne zoon, ik vind het een leuke jongen en heb er nooit geen woordenwisseling mee gehad"*. Tot het einde van de zaak hielp André met inruimen, reclameplaten maken etc. Nu is hij zestig, chef bij Albert Heijn en nog steeds een welkome huisvriend.

Weerterweg

Aan de Weerterweg lagen begin jaren zestig nog niet zoveel woningen als nu. Al eerder noemden we het Hof van Holland (nu Oranje Nassaulaan 1) en dan de boerderijen van Verweerden (nu nr. 5) en Demarteau (nu 9). Later kwamen daar de woningen van wegwerker Verdonk en van loonwerker Ceesje Wouters bij. En

weer later de dubbele woningen van het Philipspersoneel (zie het interview met Frans Verest in de vorige Aa-kroniek). Tussen het woonhuis van Verweerden en de boerderij van Demarteau lag vroeger een kerkepad richting de kerk. Hier werd in 1965 door het Nederlandse leger de baileybrug gebouwd, zodat schoolkinderen veilig de oversteek over de gevaarlijke (nog gelijkvloerse) rijksweg naar de Mariaschool konden maken.

Aan de overzijde van de Weerterweg stond aan de kruising met de Stationsstraat de woning van horlogemaker Mathieu van de Weegh, later gesplitst in twee woningen. Daarnaast bouwde Dr. Raeven in 1957 zijn villa, nadat zijn woonhuis met praktijk in het 'Sneppenhuis' in Soerendonk voor een beoogde weg moest plaatsmaken. Daarnaast stond de woning van molenaar Kunnen, wiens molen daarachter stond. Toen de molen eind jaren vijftig gesloten is, is 'de Mulder' in de Stationsstraat gaan wonen waar hij een electrisch aangedreven graanmolen had. In zijn oude huis vestigden zich toen Willem Guns en Mina Schellekens. Later begon Jan van Someren hier zijn dames- en herenkapsalon (daarna slagerij Van de Wijdeven). Vervolgens stond er vroeger een oud huisje van Graad 'de kapper' (Van Schaik), dat is afgebroken voor de aanleg van de Molenstraat. Dan de boerderij van Sjang en Stiena Mertens, waar lange tijd ook de schoenenwinkel van Vossen uit Someren was gevestigd. Verderop lag de woning van Van Tuel, een spoorwegman. De woningen van Van Tuel en Wouters waren lange tijd de laatste van het dorp, op het oude tolhuis 'De Barrier' (later café van Driekske van Ekert) na. In de directe nabijheid daarvan bouwden de gebroeders Winters in de jaren vijftig hun frisdrankenfabriek en kwamen er ook wat personeelswoningen. Maar voor die tijd was er volgens Harrie "niks als land, zo ver as ge kijken kon".

Concurrentie en bedrijfsbeëindiging

Zoals eerder gezegd, hadden bakker Jan de Laat, melkboer Toon Ras en kruidenier Harrie Verweerden nog een doel op de zaterdag. Maar toen de vrije zaterdag werd ingevoerd zei Jan de Laat tegen Toon Ras "das ozzen doëdsteeck, now gon ze nar

Militaire en burgerlijke autoriteiten en leerlingen van de Mariaschool bij de opening van de bailey-brug over de rijksweg Eindhoven-Weert. Burgemeester Van Schaik zwaait met zijn hoed, najaar 1965 (collectie J. Biemans, 's-Hertogenbosch).

Het exterieur van de Kroon supermarkt van Verweerden tijdens een braderie, ca. 1980.

Een kijkje in het vernieuwde interieur van de winkel, 1974.

Weert mert". En zo is 't gebeurd, constateert Harrie. Niet meteen, maar in de loop van de tijd (ook met de toenemende automobilititeit) kozen mensen ervoor om op de vrije zaterdag van huis af te gaan en de venters als Harrie merkten dat. En in de jaren zeventig merkte burgemeester Van Greunsven tegen Harrie op dat hij 'een leuk winkeltje' had, maar dat hij toch "met een nieuw hart" in Maarheeze ging beginnen. En met dat nieuwe winkelcentrum, 'De Brink', geopend in 1976, "is het voor iedereen anders geworden", zegt Harrie. En zo ging het door. Een visboer bij benzinepomp Van Gansewinkel op het kruispunt trok nog een andere kraam en toen was er sprake van dat er in Maarheeze een weekmarkt zou komen. Harrie sprak bij B en W op het gemeentehuis zijn zorg uit over deze nieuwe ontwikkeling. Maar men zei dat de mensen erom vroegen. "*Ze staan te trappelen op 't gemèntehuus*", merkte een wethouder op, en de markt kwam er.

Ook kwam er een omwenteling toen de regering de in de jaren zeventig, tachtig de prijzen vrijgaf en ook het assortiment. Toen hadden de bakker en de melkboer voortaan ook mandarijntjes op de wagen liggen. Iedereen begon te winkelen, toen was het "niet meer zo leuk" volgens Verweerden.

Zo kwam 't een na 't ander en, zoals Harrie het uitdrukt 'Alle heggen schudden wind'. Men werd er niet slechter van, maar je moest goed wakker blijven, er iets voor blijven doen. En zo ging Verweerden meer reclame maken en werd er meer 'gestunt'. Anderzijds werd het assortiment breder, bijvoorbeeld omdat er meer vraag ontstond naar buitenlandse producten zoals pasta's en dergelijke, die mensen inmiddels op vakanties hadden leren kennen.

In 1986 beraadden Harrie en zijn vrouw zich over de toekomst van de zaak. Harrie was toen 57 en had twee dochters die niet in de zaak verder gingen. Daarom besloot hij om de zaak toen te beëindigen. De 400 m² oude winkelruimte is toen achtereenvolgens verhuurd aan Jack Evers kasregisters, later zijn zoon Lars met Evers Kassystemen en nu Peter Kuijken (horeca-accountant ADH).

Tenslotte moet ook nog opgemerkt worden dat Harrie Verweerden actief lid is geweest van de Middenstandsvereniging in Maarheeze, waarin hij met anderen de Braderie heeft opgestart. Ook was hij 31 jaar actief (1 mei 1954-31 augustus 1986) bij de vrijwillige brandweer ("een betaalde sport"), waarvan hij nu erelid is. In de eerste jaren stond er op de plaats van de huidige brandweerkazerne nog een loods die van de Engelsen na de oorlog was achtergebleven. Daarin stond een oude Bedford die ook van de Engelsen was overgenomen als eerste brandweerwagen. Daar ging Harrie met andere boerenjongens die bij de brandweer gingen zoals Jan 'van Tommese' (Guns), Bèr 'de Stuiver' (Steijvers), Jac. 'de Mat' (Peeters), Adam Snelders en Harrie Rampen dan "*wa oefenen en wa schèle wauwel verkoewepe*" om later thuis nog eens flink over de dorpspolitiek door te praten. Naast genoemde loods was een kuil, die als brandkuil diende, maar eigenlijk bij de molen hoorde. "Die hadden ze nooit moeten afbreken" zegt Harrie met felheid. Nadat de molen verdwenen was, is daar de nieuwe brandweerkazerne met slangentoren gebouwd.

Annie en Harrie Verweerden met hun dochters Elles en Mariëlla, ca. 1976.

Harrie's afscheid bij de vrijwillige brandweer van Maarheeze, 1986. Van links naar rechts: burgemeester mevr. A. de Jong-Craijé, Harrie en Annie, brandweercommandant Wiel Peerlings.

Terugkijkend merkt Harrie op dat hij het mooie van zijn werk vond om mensen tevreden te stellen. Hij heeft nooit een hekel aan zijn werk gehad en geniet nu met Annie van zijn post-actieve periode. Hij heeft daarbij de eerste twintig jaar na zijn 'pensionering' nog zijn energie kwijt gekund bij zijn schoonzoon in de banketbakkerij.

Noten

1. Deze tekst is gebaseerd op een gesprek dat ik naar een idee van, en samen met Thieu Rooijackers had met Harrie Verweerden op 1 juli 2011. Onze uitdrukkelijke dank voor de informatie en gastvrijheid van Harrie en zijn vrouw Annie.
2. Zie ook mijn bijdrage 'Genealogie: Verweerden te Maarheeze. Verschrijving van een familienaam' in: *Aa-kroniek* 27 (2008) 4 (december), 177-191.

Afscheidsbeeld voor de zusters, in 1988 vervaardigd door de Budelse kunstenaar Sjeng Caris, dat nu in de voortuin van het voormalige kloostercomplex staat (foto A. Staals-Jacobi, Soerendonk).

DE ZUSTERS VAN LIEFDE IN BUDEL

1854 – 1988 – 2011

Tjeu Lamers
Annie Staals-Jacobi

Op zondag 14 augustus jl. werd op het parochiekerkhof van Budel een monument en herdenkingsbord ingezegend door pastor Ed Mutsaerts. Het betreft de grafkruisen van de op dit kerkhof begraven Zusters van Liefde. Deze zusters waren in de periode 1854-1988 actief in het onderwijs en in de zieken- en ouderenzorg. Dankzij de inzet van onze heemkundekring en de werkzaamheden van de Werkgroep Monumenten worden met dit monument de Zusters van Liefde in herinnering gehouden.

Inleiding

Op zaterdag 19 maart 2011 begon onze heemkundekring aan een grote monumentale klus. Er werd een begin gemaakt met het veilig stellen van de kruisen van de graven van de Zusters van Liefde op het parochiekerkhof van Budel. Samen met de restanten van het klooster van de zusters aan de Kerkstraat herinneren deze kruisen ons aan de jarenlange inzet van de Zusters van Liefde voor de gemeenschap van Budel. In deze Aa-kroniekbijdrage schetsen wij in het kort de werkzaamheden van de zusters in het onderwijs en de zorg. Verder stellen wij de oprichter van deze zustercongregatie aan u voor en vertellen wij iets over de stichting van de congregatie 'de Zusters van Liefde van Tilburg' (1).

De stichter van de congregatie: Joannes Zwijsen

Joannes Zwijsen werd geboren op 2 augustus 1794 in Kerkdriel in het grote molenaarsgezin van Petrus Zwijsen en Wilhelmina van Herpen. Na de lagere school ging Joannes enkele jaren naar de Franse School en vervolgens, ter voorbereiding op zijn priesterstudie, naar de Latijnse School in Uden en Helmond. In 1813 vervolgde hij zijn priesteropleiding aan het groot-seminarie Herlaer bij Sint-Michielsgestel. Na zijn priesterwijding in 1817 in Mechelen was hij achtereenvolgens kapelaan in 't Heike in Tilburg, kapelaan te Schijndel, pastoor in Best en van 1832 tot 1842 pastoor in de arme parochie van Sint Dionysius in 't Heike in Tilburg. De pastoor van 't Heike werd in 1842 tot bisschop gewijd en tevens benoemd tot coadjutor met recht van opvolging van bisschop Henricus den Dubbelden, de apostolisch vicaris van 's-Hertogenbosch. De bisschoppelijke wapenspreuk van Joannes Zwijsen was '*Mansuete et fortiter*' (= Zachtmoedig en sterk). In 1851 volgde hij mgr. Den Dubbelden op als apostolisch vicaris. In 1853 werd Joannes Zwijsen benoemd tot bisschop van 's-Hertogenbosch en tevens aartsbisschop van het aartsbisdom Utrecht. In 1868 trad hij af als aartsbisschop. Joannes Zwijsen bleef bisschop van 's-Hertogenbosch tot aan zijn overlijden op 16 oktober 1877. Hij werd begraven op begraafplaats Orthen te 's-Hertogenbosch.

Mgr. Joannes Zwijsen (1794-1877), stichter van de congregatie van de 'Zusters van Liefde van Tilburg' (collectie Heemkundekring, Budel).

De Zusters van Liefde van Tilburg

Tijdens zijn pastoraat in 't Heike in Tilburg werd pastoor Zwijsen geraakt door de armoede en achterstand van zijn parochianen; de meerderheid van hen bestond uithardwerkendetextielarbeiders en dagloners; kinderarbeid was aan de orde van de dag. Er werd slechts een karig loon verdiend en ook de sociale omstandigheden waren bijzonder slecht. Om de armen van zijn parochie tegemoet te komen op het gebied van onderwijs en gezondheidszorg stichtte Joannes Zwijsen twee religieuze organisaties:

- * in 1832 de zustercongregatie van de Zusters van Liefde van Onze-Lieve-Vrouw, Moeder van Barmhartigheid, beter bekend als 'de Zusters van Liefde van Tilburg',
- * in 1844 de broedercongregatie van de Fraters van Onze-Lieve-Vrouw, Moeder van Barmhartigheid, meer bekend als 'de Fraters van Tilburg'.

Pastoor Zwijsen omschreef zelf zijn doel als volgt:

'In 1832 Pastoor dezer parochie geworden zijnde, besloot ik een Gesticht van Liefdadigheid op te rigten, uitsluitend in het belang der arme kinderen mijner parochie, die geene gelegenheid hadden enig onderrigt te ontvangen. Ik had niets anders op het oog, dan het oprigten eener school, waarin die arme kinderen zouden onderwezen worden in lezen, schrijven, naayen en breyen'.

Joannes Zwijsen begon in 1832 zijn zusterscongregatie met drie Belgische begijnen; in 1834 legden inmiddels zes zusters hun kloostergeloften af. Zuster Michaël Leijssen werd de eerste algemene overste. De zusters namen het onderwijs aan de verwaarloosde kinderen op zich. Het was de bedoeling dat het werkgebied van de zusters beperkt bleef tot parochie 't Heike. Joannes Zwijsen liet een klein kloostercomplex bouwen, het zogenaamde 'huis met de dertien celletjes' voor dertien zusters. Door de grote vraag naar hulp voor onderwijs en gezondheidszorg van buiten Tilburg breidde de congregatie zich echter snel uit. In 1854 dus ook naar Budel.

Budel rond 1850

Midden negentiende eeuw was Budel nog maar een klein dorp met voornamelijk hardwerkende boerengezinnen. Iedereen had een stukje grond waarop men de eigen noodzakelijke producten verbouwde, maar het bleef voor velen een armoedig

Huisarts Dr. Hermanus Josephus Mathijssen (1809-1873) was nauw betrokken bij de komst van de zusters naar Budel (collectie H. Mathijssen, Venray, foto: J. Biemans 's-Hertogenbosch).

bestaan. De burgers waren niet rijk en het gemeentebestuur evenmin. Veel gezinnen moesten met gemeenschapsgeld worden ondersteund. De kinderen zouden gratis onderwijs moeten krijgen, maar er was geen behoorlijke school voorhanden. Ook de zorg voor ouderen en zieken ontbrak. Het gemeentebestuur had grote problemen met betrekking tot het onderwijs. Het schoolgebouwtje en ook het peil van het onderwijs konden eigenlijk niet meer door de beugel. Voor een nieuwe school en voor uitbreiding van het personeel had het dorpsbestuur geen middelen. Bovendien gingen er steeds meer stemmen op voor afzonderlijk onderwijs voor jongens en voor meisjes. Wat lag er dan meer voor de hand dan de Zusters van Tilburg te vragen het onderwijs aan de meisjes van Budel op zich te nemen. De toenmalige Budelse pastoor Henricus Timmermans ondernam de daartoe benodigde stappen. Een van de notabelen van het dorp was de arts

Herman Joseph Mathijssen (broer van de uitvinder van het gipsverband); hij was tevens lid van de 'Commissie van Toezicht over het Lager Onderwijs'. Mathijssen was de zwager van een congregatiezuster. Dat zal er ongetwijfeld toe bijgedragen hebben dat in 1854 uit Tilburg het bericht kwam dat *'de gemeente ingelicht behoort te worden omtrent het feit dat de nieuwe school een aanvang zal nemen'*. Op 16 november 1854 krijgt pastoor Timmermans een brief waarin werd medegedeeld *'dat de zusters niets anders mee zullen brengen dan hare kledij'*. Het college van burgemeester en wethouders ging in dat jaar akkoord met de *'oprichting eener bijzondere school der tweede klasse bestemd tot het geven van onderwijs in de Neder-Duitse taal, alleen aan meisjes'*.

Welkom o zusters.....

Voor de komst van de zusters moest uiteraard ook voor huisvesting gezorgd worden. Pastoor Timmermans ging aan de slag, want in 1853 maakte hij de notitie: *"In dit jaar heb ik over de 300.000 steenen gestookt en daarvan een huis van liefdadigheid gebouwd op de plaats genaamt 'De Boonte'"* en verder *"Aan het huis met kapel en school zijn verleyd 257.406 steenen"*. In 1854 meldde de pastoor: *"Ten dezen jare is het Huis van Liefdadigheid verder afgewerkt en bepleisterd"*. De zusters kunnen komen!

St.-Annabeeld uit de oude meisjesschool aan de Kerkstraat (foto A. Staals-Jacobi, Soerendonk).

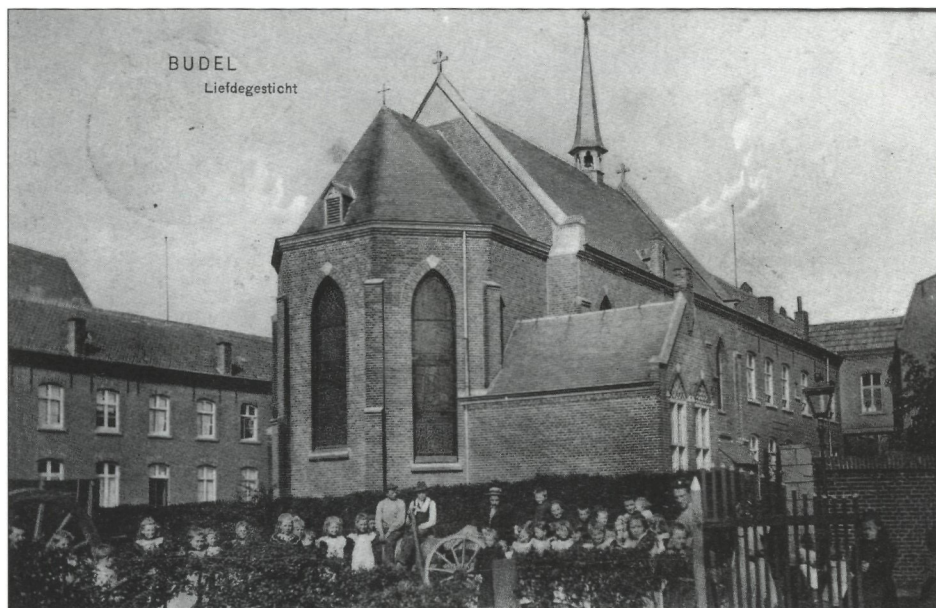
100

onderwijzeresse' en nam dus de zorg voor de meisjes op zich. De huishouding zal wellicht toevertrouwd zijn geweest aan novice-zuster Trajana.

Meisjesschool en Sint Annaschool

Op 6 december 1854 zijn de zusters begonnen met het onderwijs in Budel. Op die dag kregen tweeënzestig meisjes 's morgens les in *'lezen, schrijven, rekenen en hollandsche taal'* en 's middags in *'allerlei vrouwelijke handwerken, doch bijzonder in het naaijen, breijen, stoppen en mazen'*. Door de jaren heen werd de school meermaals uitgebreid met nieuwe lokalen en er kwamen uiteraard ook meer zusters werken. In 1922 werd na een grote verbouwing de meisjesschool aan de Kerkstraat heropend en kreeg toen de naam 'St. Annaschool'. In dat jaar kwam zuster Alarda Turlings naar Budel. Aan de school werden rond 1950 een naaischool en een huishoudschool toegevoegd. In de loop der jaren hebben op de St. Annaschool talloze zusters gewerkt met de meest welluidende namen: zuster Vincentius, zuster Syncletica, zuster Anysia, zuster Cherubini, zuster Laurentina. Na de Tweede Wereldoorlog kwam ook in Budel een geboortegolf en was de school

Op dinsdag 21 november 1854 reisde een drietal Zusters van Liefde vanuit Tilburg naar Eindhoven. Daar werden de drie zusters afgehaald door dokter Mathijsen. Het waren novice-zuster Trajana van der Knaap, zuster Maria Honorina Schreven en de uit Budel afkomstige zuster Maria Dafrosa Seijens. In Budel werden de zusters tijdelijk ondergebracht op de pastorie, daarna gingen ze naar hun nieuwe behuizing die door de Budelse bevolking versierd was met de tekst: *'Welkom o zusters in 't nieuw gesticht, voor Christ'lijk onderwijs opgericht'*. Het klooster werd door pastoor Timmermans onder bescherming gesteld van 'Onze Lieve Vrouwe van Overwinning'. Om in hun levensonderhoud te voorzien waren de zusters afhankelijk van het schoolgeld van de kinderen en van gaven van weldoeners. Verder hadden de zusters alleen twee geiten voor de melk, twee zogenaamde *'koeien der armen'*. Zuster Dafrosa werd in Budel de plaatselijk overste en kreeg ook de vereiste bevoegdheid tot les geven. Zuster Honorina was al in bezit van een 'acte van algemene toelating als

Prentbriefkaart van het liefdegesticht met kapel, ca. 1908 (collectie J. Biemans 's-Hertogenbosch).

weer aan uitbreiding toe. Het schoolgebouw aan de Kerkstraat heeft dienst gedaan tot 1974. In dat jaar werd een nieuw schoolgebouw aan de Hufkesstraat in gebruik genomen. Zuster Generose was de laatste religieuze als directrice van de school. Zuster Corlinia was de laatste onderwijzeres van de Zusters van Liefde; op 17 juni 1983 nam zij afscheid van de St. Annaschool. Daarmee kwam een einde aan een lange periode van grote inzet van de zusters voor het onderwijs in Budel. In 2006 fuseerde de St. Annaschool met Basisschool De Kleine Wereld en ging verder onder de naam 'De Schatkist'.

Na de goede start van de meisjesschool in 1854 werd in 1858 ook een 'bewaarschool' geopend. Zuster Dafrosa begon met de kleuters te leren bidden en zingen. Ook de kleuterschool onderging in de loop der jaren menige verbouwing en uitbreiding. In 1953 kon aan de Kerkstraat een nieuwe kleuterschool in gebruik genomen worden, de 'St. Jozefschool'. De kleuterschool is later opgegaan in de diverse basisscholen van Budel.

Liefdewerken

De komst van de zusters stond geheel in het teken van het onderwijs, maar daar is het niet bij gebleven. De zusters namen ook de zorg op zich voor zwakken en hulpbehoevenden, voor oude mannen en vrouwen, voor zieken en weeskinderen. In 1877 kreeg de 75-jarige weduwe Geertrui van Diest-Lucas als eerste een plaatsje binnen de muren van het klooster toebedeeld; zij verbleef drie jaar bij de zusters, tot

De kloosteringang aan de Kerkstraat, ca. 1950 (collectie Heemkundekring, Budel).

haar overlijden in 1880. Eveneens in 1877 werd de weduwe Johanna Baten-Ras in het zustershuis opgenomen; zij kwam niet met lege handen: *'zij brengt een koe en acht kippen mee'*. In korte tijd namen tien 'ouden van dagen' hun intrek in het klooster en dat aantal bleef in de jaren daarna steeds groeien. In 1900 woonden vijfenveertig bejaarden bij de zusters. Niet alleen vrouwen vonden een plekje bij de zusters, ook oude mannen werden liefdevol opgenomen. De zusters meldden daarover: *'Het mannenhuis nam een aanvang den 16 juni 1877. Ons eerste mannetje was Nardus Kookken, jonkman. Hij wacht slechts op medgezellen'*. De vrijgezel Kookken heeft niet lang van de gastvrijheid van de zusters kunnen genieten, want hij overleed een jaar later, in 1878. Behalve dat deze mensen oud waren, mankeerden ze ook weleens iets. Daarover schreven de zusters: *'Den eerste Mei 1878 was het getal onzer vrouwtjes nog vermeerderd geworden door Petronella de Graaf. Deze goede ziel had ze niet alle vijf'*.

Het zijn echter niet alleen de bejaarden die een beroep deden op de zusters. Ook de kinderen die geen thuis meer hadden werden aan de zorgen van de zusters toevertrouwd. De zevenjarige Paulina Damen werd in 1877 als eerste opgenomen, *een arm, verlaten kindje*. Ook de driejarige Isabella Aarts kreeg een plaatsje toebedeeld toen haar moeder overleed en vader niet voor zijn dochtertje kon zorgen. Een verwaarloosd jongetje, *'nagenoeg van het spraakvermogen beroofd'*, verbleef ook bij de zusters.

Naast hun werk in het Liefdegesticht gingen de zusters ook de zieken aan huis verzorgen. De zusters waren dag en nacht in de weer om zieken en stervenden te

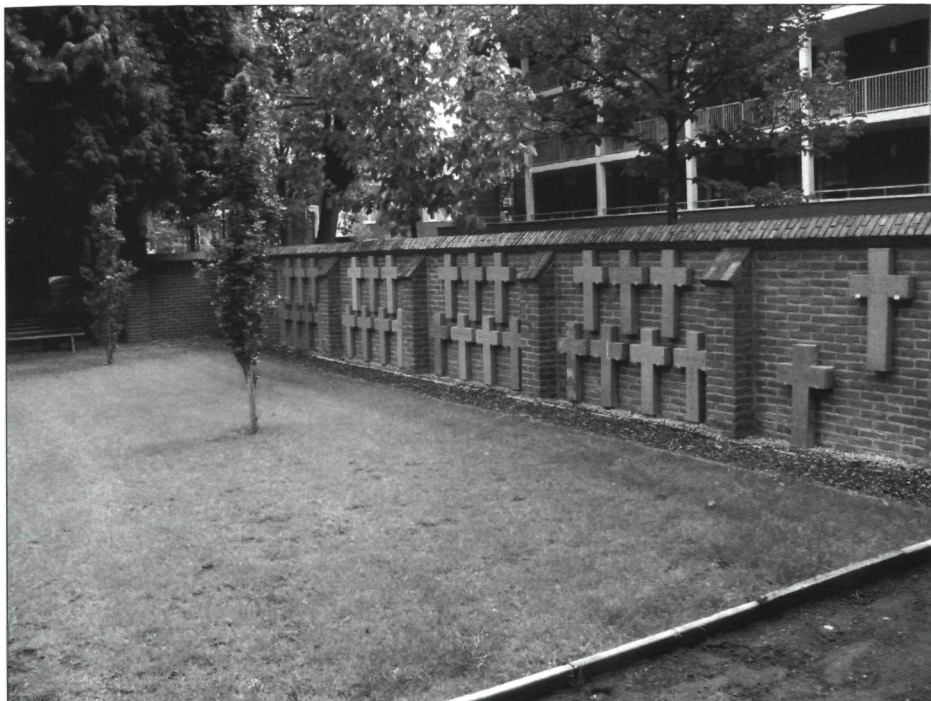
De grafkruisen van de zusters voor de restauratie (foto J. Michels, Maarheeze).

helpen en bij te staan of doden af te leggen. In tijden van besmettelijke ziekten waren het de zusters die toch bij de mensen aan huis durfden te komen. Ook tijdens de twee wereldoorlogen verzorgden de zusters zieken, gewonden en vluchtelingen. In 1930 werd in Budel een afdeling van het Wit-Gele Kruis opgericht. De wijkverpleging werd gedaan door een zuster van Liefde, zuster Agrippina.

Bejaarden en hulpbehoevenden die bij de zusters woonden, waren officieel woonachtig in bejaardencentrum 'Mariaburght', als onderdeel van het klooster. Daaraan kwam een einde toen in 1974/1975 het nieuwe bejaardencentrum 'Mariënburght' werd gebouwd. Dit tehuis kwam los te staan van de congregatie; de zorgtaken van de zusters werden overgenomen door leken.

Afscheid van de zusters

De zusters kwamen in 1854 met z'n drieën naar Budel: Honorina, Dafrosa en Trajana. Na honderdvierendertig jaar goede werken vertrokken de zusters in 1988 ook weer met z'n drieën: de zusters Generose, Imelda en Martine. Op 31 maart 1988 overhandigde moeder overste zuster Generose de sleutels van het klooster aan de toenmalige burgemeester van Budel, Dick Wijte. De drie zusters vertrokken naar Weert waar ze samen met enkele andere zusters in de Beegdenstraat gingen wonen. Op zaterdag 16 april 1988 namen de zusters afscheid van de Budelse bevolking. Op die dag waren dertig zusters die de laatste jaren het klooster hadden bevolkt naar Budel gekomen. Na een plechtige eucharistieviering in de parochiekerk werd de zusters een afscheidsreceptie aangeboden in gemeenschapshuis 'de Borgh'. Op deze

Het monument van de zusters na de restauratie (foto J. Migchels, Maarheeze).

druk bezochte receptie kregen de zusters ook het afscheidscadeau van de Budelse bevolking aangeboden: een bronzen beeld van de Budelse kunstenaar Sjeng Caris. Het beeldje staat tegenwoordig in de voortuin van het oude kloostercomplex in de Kerkstraat. Het oorspronkelijke klooster werd grotendeels gesloopt. Op de plaats van het klooster en de scholen (en verdere bijgebouwen) werden woningen en appartementen gebouwd. De voorkant van het klooster, de rectoraatswoning en de kapel zijn, mede door toedoen van de Heemkundekring, behouden gebleven.

Kerkhof

Aanvankelijk werden de overleden zusters begraven op het eigen kloosterkerkhof. De eerste zuster die hier begraven werd was zuster Antonina op 7 februari 1890. In 1946 overleed zuster Avelice; in hetzelfde jaar volgde nog zuster Syncretica en een jaar later zuster Cherubini. Na deze laatste teraardebestellingen was met circa 30 graven het begraafplaatsje te klein geworden en was uitbreiding noodzakelijk. Wat de reden is geweest de begraafplaats opnieuw in te richten op een deel van het parochiekerkhof is niet bekend. Pastoor Panis verleende hiervoor toestemming. Tussen 31 oktober 1957 en 6 februari 1958 werden de graven op het kloosterkerkhof

geruimd en werden de stoffelijke resten van deze zusters opnieuw ter ruste gelegd op het zustersgedeelte van het parochiekerkhof. De nieuwe graven werden gedekt met een liggend granieten kruis. De laatste zuster die op het parochiekerkhof werd begraven was zuster Alarda; zij overleed op 24 oktober 1985.

Na het vertrek van de zusters uit Budel raakten de graven na verloop van tijd in verval en stonden op de nominatie geruimd te worden. De heemkundekring wilde de kruisen echter een nieuwe bestemming geven om zo de herinnering aan de zusters voor het nageslacht te bewaren. Daartoe meldde de kring dit erfgoedproject aan bij 'Nederland Doet', een vrijwilligersactie die gestimuleerd wordt door het Oranjefonds. Dit fonds stelde een subsidie ter beschikking om de eerste kosten te dekken. De werkzaamheden werden voortvarend aangepakt door de Werkgroep Monumenten onder leiding van Cees Sol, met ondersteuning van Henk Kosman en diverse vrijwilligers. De kruisen werden na een grondige reinigingsbeurt opgeknapt en in beugels aan de kerkhofmuur bevestigd. De namen van de achtenvijftig in Budel begraven zusters, inclusief hun sterfdatum, staan op een tableau met de tekst: *"Met dit monument wil Heemkundekring 'De Baronie van Cranendonck' de Zusters van Liefde namens de gemeenschap bedanken voor hun bijdragen in het onderwijs, opvang en zorg voor bejaarden, armen, weeskinderen etc. in Budel en omgeving. In het bijzonder herdenken wij de zusters die in het klooster van Budel zijn overleden en alhier werden begraven. Dat zij mogen rusten in vrede."* Daarmee is recht gedaan aan alle goeds dat de zusters voor de bevolking van Budel en omgeving hebben gedaan.

Noot

1. Met dank aan mevrouw Nelly Boks-den Boer en mevrouw Tinie Vlassak voor hun bereidwillige medewerking. Verder werd gebruik gemaakt van de volgende bronnen: S. H. Winkelmolen, *'Budel en Cranendonck, voorheen en thans'* (Budel z.j. (1961)/1977); St. Anneke, Jubileumuitgave van de schoolkrant, *'125 jaar katholiek onderwijs in Budel, van meisjesschool tot St. Annaschool'* en H. K. F. Boks, *'De Zusters van Liefde in Budel 1854-1988, 130 jaar goede werken'* (Budel 1988).

*Robert E. Sheehan (1920-1954) in volle uitrusting bij zijn vliegtuig.
(Bron: Bussels, 296).*

VERZETSGROEP "DE VRIJBUITERS" IN MAARHEEZE (V)

'I am your sincerely grateful friend': pilotenverhalen 1943-1944

Jac. Biemans

In de vorige aflevering over de activiteiten van de ondergrondse verzetsbeweging in Maarheeze zijn de achtergronden geschetst van de hulp aan geallieerde bemanningsleden van neergestorte vliegtuigen. In dit nummer ga ik verder op dit thema. Hierin schets ik in het kort de belevenissen van de ruim twintig met grote zekerheid via het Maarheezer verzet geholpen geallieerde vliegers (1).

Inleiding

De verzetsbeweging hielp aanvankelijk vooral uit Duitsland gevluchte Franse krijgsgevangenen over de grens met België te komen. Maar met name vanaf het midden van 1943 won de lijn Maarheeze-Budel-Hamont voor geallieerde piloten aan belang. Dat kwam op de eerste plaats door de grotere vliegactiviteit van de geallieerden op Duitsland. Maar daarnaast ook door het uitschakelen van andere ontsnappingslijnen. Met de woning van Frans Wijnen en zijn vrouw Catho Wijnen-Kwanten in Hamont ontstond een belangrijke schakel in de lijn die vanuit Nederland (Maarheeze/Budel) via de zogeheten 'Kometenlijn' door België, Frankrijk en Spanje uiteindelijk naar het tot Engels grondgebied behorende Gibraltar liep.

In het onderstaande geef ik de namen en belevenissen weer van de ruim twintig geallieerde vliegers die met zekerheid via leden van het Maarheezer verzet zijn geholpen. Zoveel mogelijk is hierbij gebruik gemaakt van meerder bronnen, die bepaalde feiten kunnen bevestigen. Desondanks moeten we opmerken dat de gegevens soms lacuneus zijn en dat de bronnen elkaar soms tegenspreken. Met name de namen van begeleiders van piloten naar de grens is onvolledig. Ook is de juiste datum van een bepaald feit niet altijd bekend. Bij twijfel heb ik dergelijke gegevens dan weggelaten. Voor opmerkingen en aanvullingen houd ik mij dan ook zeer aanbevolen.

Het beeld dat ondanks al deze beperkingen overblijft is naar mijn mening toch dat van een indrukwekkende stoet aan levensverhalen vol gevaar, moed en opoffering, zowel van de zijde van de helper als van de geholpene. De vele dankbrieven die de geallieerde vliegers nog jaren nadien aan hun vroegere helpers uit het verzet schreven zijn daarvan een prachtige getuigenis.

Voor zover mogelijk geef ik de opeenvolgende piloten in chronologische volgorde van aankomst weer. Daarom beginnen we met:

Blijvende contacten met Maarheeze: Reginald Wallace met zijn vrouw op latere leeftijd, ca. 1985 (collectie mevr. Albers-Dings, Budel).

Reginald Wallace

De Britse Flight Sergeant Reginald Wallace had op 31 augustus 1943 Berlijn gebombardeerd. Op de terugweg werd zijn Halifax bommenwerper door Duits luchtafweergeschut (Flugabwehrkanone of kortweg FLAK) geraakt. De vleugel aan stuurboord en een of twee motoren hadden vlam gevat. Hierop besloot hij uit het brandende vliegtuig te springen. Bij Osnabrück kwam hij in een boomgaard terecht. Nadat hij zijn spullen had verborgen ging hij te voet op weg door Duitsland en bereikte hij Arnhem. Hier nam hij de trein richting Utrecht maar merkte dat hij in de verkeerde richting zat. Terug op het station hoorde hij praten over Eindhoven en besloot hij die kant op te reizen. Vanuit Eindhoven ging hij te voet in zuidelijke richting en kwam hij aan te Leende, waar hij bij een kruidenier werd opgevangen. Daar zat ook de zoon van brouwer Winters uit Maarheeze ondergedoken en die tipte Huub Peeters die bij zijn vader werkte maar in Hamont woonde en in het verzet zat. Peeters: *“Hij vertelde mij over de vlieger die helemaal uitgeput was. De kruidenier wist er geen raad mee. Ik raadde hem aan een foto van de vlieger te laten maken en voor een identiteitskaart te zorgen. Daarna nam ik hem mee naar Maarheeze en ’s avonds naar Hamont. Dat was de eerste die ik over de grens haalde.”* Volgens notities van Semler waren hierbij vanuit Leende o.a. marechaussee Wim Leereveld (1918-2011) en Joep Beliën (1917-2008) die later veel pasfoto’s van piloten maakte,

betrokken. Uit het verhaal van Albers, gepubliceerd in de eerste aflevering van deze reeks, weten we dat Wallace zogenaamd als doofstomme in de schuilkelder bij Semler werd geplaatst maar zich bekend maakte toen Albers naar de BBC-radio luisterde. Via Maarheeze werd Reginald Wallace naar het huis van Frans Wijnen en zijn vrouw Catharina Kwanten (die telkens de verzorging en verpleging van piloten op zich nam) in Hamont gebracht. Vervolgens verhuisde hij naar Overpelt, naar het huis van kruidenier Michel Spooen en zijn dochter Alda. Daar ontmoette hij sergeant Harry Simister die net als hij Berlijn had gebombardeerd. Van daaruit begint hun ongelooflijk spannende ontsnapingsverhaal dat hen uiteindelijk via Antwerpen, Brussel naar Virton bracht, waar bekend werd dat de lijn naar Spanje geblokkeerd was. Besloten werd naar Zwitserland te gaan. Via Virton, Ecouviez, Nancy, Belfort, Montbéliard kwamen Semister en Wallace aan in Bern. De winter brachten ze door in skicentrum Arosa in de Zwitserse Alpen. Toen Frankrijk langs de Zwitserse grens bevrijd was, gingen Wallace en zijn collega naar Frankrijk en vandaar naar Napels, Algiers, Oran en Casablanca. Van daaruit bereikte hij St. Ives in Cornwall, waar hij ruim een jaar na zijn sprong boven Duitsland aankwam. Reginald Wallace schreef op dinsdag 3 juli 1945 zijn eerste brief aan Frans Wijnen en zijn vrouw die hij eindigde met de woorden: *“Before I finish this letter, I must thank you both again with all my heart, and assure you that I am your sincerely grateful friend (...) Reginald Wallace.”*

Na Reginald Wallace was het even rustig, maar niet lang daarna kreeg de lijn Maarheeze-Hamont een vrijwel onafgebroken stroom aan piloten te verwerken.

Dwight Allen Fry

Een tweede piloot die de Maarheezer verzetsman Semler op een lijst opvoert is D.A. Fry (1922-2005). De Amerikaanse tweede luitenant Dwight Fry escorteerde met zijn Thunderbolt ‘Eager Beaver’ op 14 oktober 1943 bommenwerpers naar Schweinfurt, toen zijn vliegtuig boven Budel door een Duitse jager werd neergeschoten en een noodlanding moest maken. Terwijl de Duitsers naar hem op zoek waren liep Huub Peeters *“Net met de oude heer van de brouwerij (Everard Winters uit Maarheeze, JB) in de bossen rond, toen hij hem zag naar beneden zweven. Toen wij bij hem aankwamen, was hij zijn parachute aan het verbergen en trok zijn hemd uit om een wonde te verbinden. Bij het springen had het toestel hem geraakt en een snede over de lengte van zijn bil veroorzaakt. Zijn laarzen was hij ook kwijtgeraakt bij het springen. Ik heb hem in een gat verborgen. Dan ben ik in Maarheeze dr. Raeven gaan roepen. Deze heeft de wonde dichtgeplakt. Maar met die wonde mocht hij niet langer in de grond zitten.”* Peeters leidde hem daarom naar de grens met Hamont, waar de vrouw van douanier Louis Vrolix hem opving. Volgens notities van verzetsman Wijnen verbleef Fry van 14 tot en met 16 oktober in Hamont. Van daaruit ging hij naar dr. Cuypers in Neerpelt, die hem opnieuw verzorgde. Hierna werd hij ondergebracht bij schoenmaker Lambert Spooen, broer van de eerdergenoemde Michel. Daar ontmoette hij de Engelse piloot Gerald Lorne. Vermoedelijk werd hij eind oktober 1943 door Charel Willekens naar Antwerpen gebracht. De reis naar

Dwight A. Fry in de cockpit van zijn "Eager Beaver" (collectie J. Biemans, 's-Hertogenbosch).

Zwitserland eindigde omdat die lijn inmiddels was onderbroken. Fry en Lorne bleven enkele dagen in Virton, ondanks het gevaar van de zeer actief aanwezige Gestapo. Wekenlang verbleven ze bij boeren op het platteland rond Virton, totdat de Engelse vrouw van een lokale burgemeester hen in contact bracht met een verzetslijn vanuit Brussel. Via Brussel en Parijs passeerde Fry op 30 december 1943 de Pyreneeën. Op 1 februari 1944 was Dwight Fry weer in Engeland terug.

Gerald Francis Lorne

De zojuist al genoemde Engelse Flying Officer Gerald Lorne keerde met een Stirling bommenwerper in de nacht van 30 op 31 augustus terug van zijn dertiende missie. Bij Mönchengladbach had hij als waarnemer-bommenrichter het spoorwegknooppunt gebombardeerd. Zijn bommenwerper werd neergeschoten door een nachtjager en kwam neer bij Budel-Dorplein. Van de zeven bemanningsleden overleefden vier de crash niet. Van de drie anderen wist alleen Lorne uit handen van de bezetter te blijven. En dat terwijl hij bij zijn sprong een gebroken voet had opgelopen. Hij was vermoedelijk bij Nederweert terechtgekomen waar hij, nadat hij was bijgekomen, hulp kreeg van een boer en in een kippenhok verborgen werd. Een priester uit Weert vertelde hem dat een boerderij in de buurt van NSB'ers was en dat hij zich moest verbergen. Vier dagen verbleef hij in een bos, terwijl hij eten kreeg van de boer. De eerdergenoemde geestelijke had ook een verpleegster geregeld die de eerste dagen zijn voet verzorgde. Zij (Lorne noemt haar Elsie Stokes (?)) sprak zijn taal omdat haar vader Engelsman was. Uiteindelijk verbleef hij enige weken bij de familie Kneepkens-

Esser in Weert. De Weerter arts dr. W. Venmans bood Lorne in die dagen meermaals medische hulp. Volgens zijn eigen zeggen maakte hij in deze periode kennis met de Witte Brigade. Daar de lijnen via Limburg waren opgerold, moet contact zijn gezocht met het Maarheezer verzet. Vermoedelijk haalde Huub Peeters hem daar naartoe in de laatste week van oktober. Lorne zelf meldt dat hij toen per fiets langs een kanaal naar een klein dorp nabij de grens werd gebracht. Dat moet Maarheeze zijn geweest, wanneer de vermelding van Lorne op de lijst van piloten van Semler klopt. Lorne vertelde in ieder geval ook dat hij met een in man in douanekleding en vier Nederlandse burgers aan twee Belgische douaniers werd overgedragen. Met hen fietste hij naar Lozen waar hij twee dagen bij de jonge douanier Snijckers verbleef. Na een kort verblijf in Kaulille werd hij overgebracht naar schoenmaker Bert Spooren in Overpelt. Hier ontmoette hij de zojuist genoemde Amerikaan Fry: *"I had met up with an American airman"* schreef Lorne hierover later. Enige dagen later werd hij ("door een spooman") met Fry vanaf station Neerpelt naar Antwerpen gebracht. Van daar ging het via Brussel naar Virton en, omdat de Gestapo de lijn naar Zwitserland had onderbroken, weer terug naar Brussel. En van daaruit reisde hij via Lille en Parijs naar Spanje en zo door naar Engeland. Lorne was in totaal zes maanden weg-geweest (2).

Edward C. Johnson

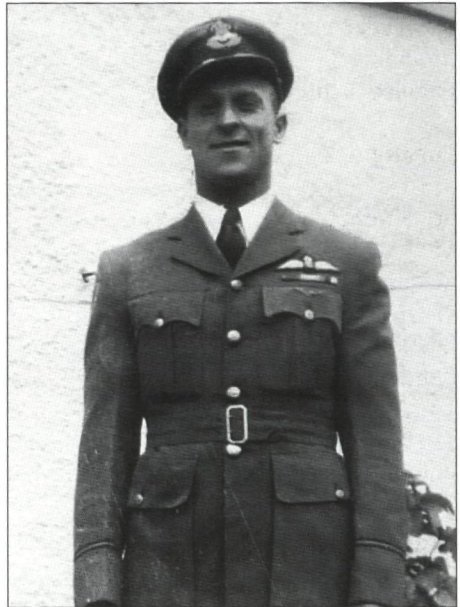
De Britse Flying Officer, bommenrichter Edward Johnson (1912-2002) was in de nacht van 15 op 16 september 1943 met zijn Lancaster bommenwerper op de terugweg van een missie naar het Dortmund-Ems-kanaal, toen hij in de buurt van Almelo met zes mede-bemanningsleden zijn toestel moest verlaten. Piloot Knight kwam even later om bij de mislukte noodlanding van het toestel, dat ontplofte bij Den Ham (O.). De 31-jarige Johnson ging te voet via Zwolle, Deventer, Arnhem, Nijmegen naar de omgeving van Elst, waar hij door een fruitboer verborgen werd gehouden totdat zijn voeten genezen waren. Hier kwam hij in contact met mensen die vanuit de Heidemaatschappij in de illegaliteit zaten. Met hen zou hij, volgens eigen zeggen op 31 oktober, per trein naar Weert zijn gereisd. Hier bleef hij een nacht bij opzichter H.J. de Kort, die contact opnam met het verzet in Maarheeze. Op 1 november ging hij met een marechaussee en een man in burger per fiets naar Maarheeze. Hier werd hij ondergebracht in de woonwagen van Semler en ontmoette hij meerdere marechaussees en burgerjongens uit het verzet. Op 3 november stak hij met marechaussee Vermaazen en *"een man met zijn vrouw"* (vermoedelijk Harrie en Trien Semler) de grens over bij Hamont. Hier werd hij opgevangen door een man in douane-uniform. Na enige tijd gelopen te hebben bracht een ander een fiets voor hem. In Hamont verbleef Johnson vervolgens circa tien dagen op twee kamers op de bovenverdieping van het huis van Frans Wijnen (3). Zijn volgende opvangadres was het huis van schoenmaker Bert Spooren in Neerpelt. Van hieruit ging het, vaak in gezelschap van andere piloten, via Antwerpen, Brussel, Parijs, Bordeaux en Bayonne richting Pyreneeën, die hij begin december bedwong. Toen hij alleen per trein nabij Bayonne reisde kreeg hij het nog even benauwd toen hij in het Frans

werd aangesproken door een officier van de Luftwaffe. Johnson beseftte echter *“dat zijn Frans nog veel slechter was dan het mijne, slaakte een zucht van verlichting en antwoordde hem in dezelfde taal”*. Via San Sebastian, Madrid en Gibraltar kwam hij op 22 december 1943 weer in Groot-Brittannië terug.

In de laatste maanden van 1943 was het zeer druk voor de pilotenhulpers in de regio Maarheeze. Tegen december kwamen er meerdere geallieerde vliegers tegelijk aan. Zowel Van Riel als Bussels melden dat er op 1 december zes vliegers tegelijk over de grens gebracht werden. Het zou gaan om de Engelsen Matthey en Munns, de Amerikanen Sheehan en Lisiewski, Nieuw-Zeelander Matich en Canadees MacIntosh.

John Clifford Matthey

Engelsman Sergeant John Matthey was piloot van een Halifax die begin oktober 1943 net een missie op Hannover had voltooid. Op dat moment, het was 23.25 uur in een heldere nacht, trof een Duitse nachtvlieger zijn toestel, dat in brand vloog en niet te redden was. Nadat de hele crew was uitgesprongen, verliet Matthey aan de voorzijde het brandende toestel, dat ter hoogte van Wiedensahl, ten westen van Hannover, crashte. Die nacht begaf hij zich te voet op weg naar Nederland over velden en langs boerderijen, omdat de openbare weg te gevaarlijk was. Bij Lingen stak hij de Ems over. Op een gestolen fiets reed hij naar Bentheim, waar hij tussen werkvolk de grens overging. Bij een boerderij in Denekamp werd hij geholpen en werd hij verborgen op een hooizolder. Door de ondergrondse werd hij van burgerkleding voorzien en met een exemplaar van het

*John C. Matthey, opname uit 1950
(collectie Wijnen, Hamont).*

Duits propagandablad 'Signal' in de trein naar Arnhem gezet. Hier bleef hij twee dagen en vervolgens 4 à 5 dagen in Oosterbeek. Van daaruit kwam hij in Roermond terecht, waar hij twee weken verbleef. Daar ontmoette hij zijn lotgenoten Matich, Munns en Sheehan (zie hierna). Via Weert bereikte Matthey de woonwagen van Semler in Maarheeze. Daar werd hij de volgende dag aangehouden door *“twee Nederlandse politiemannen”*. Onder het voorwendsel dat hij een douanevergreep had gepleegd werd hij door hen (marechaussees) aan de Belgische grens uitgeleverd aan Belgische douaneambtenaren. Deze truc werd vaker toegepast door de verzetsmensen aan

de grens. Volgens notities van Frans Wijnen verbleef Matthey in zijn woning van 30 november op 1 december samen met Chester Lisiewski (zie hierna). Matthey vermeldt dat hij op een zolderkamer verbleef *“terwijl mijn gastheer zich met de Duitsers in zijn woonkamer onderhield.”* Bekend is dat Wijnen soms verplichte inkwartiering van Duitsers had. Dit weerhield hem er niet van ook ondergedoken piloten in huis te nemen. Ook Matthey kwam vervolgens in Overpelt terecht. Samen met Lisiewski schreef Matthey een bedankbriefje voor de Belgische helpers. Waarschijnlijk werd hij met meerdere piloten op 6 december naar Antwerpen gebracht. Hier verbleef hij één nacht en vervolgens acht weken in Brussel. Hier kon hij zelfs rondwandelen in de stad, omdat hij een Belgische identiteitskaart had en hij voldoende Frans sprak. Op weg naar Parijs werd hij door verraad in Lille aangehouden en na vier weken overgebracht naar het gevangenkamp Stalag 4B te Mülberg aan de Elbe. In een brief aan Wijnen schreef hij in 1946: *“I arrived home on May 28th last year (1945, JB) and was very thankful to do so.(...) I hope you have some of that Cognac left because I hope to visit you sometime soon.”* Matthey bleef ook na de oorlog werkzaam bij de Engelse luchtmacht en bezocht in 1950 met zijn vrouw inderdaad Frans Wijnen.

Chester A. Lisiewski

In de vroege morgen van woensdag 20 oktober 1943 was de Amerikaanse Sergeant Chester Lisiewski (soms ook als Lisiewsky gespeld) schutter in de toren van het Vliegend Fort ‘Picadilly Queen’ van het vliegveld Great Ashfield in Suffolk vertrokken voor een bombardement op Düren, ten oosten van Aken (4). Rond half drie die middag ontstond er een mechanisch defect in de motoren en raakte het toestel onbestuurbaar. Op ongeveer 2400 voet hoogte sprongen de navigator en de bommenwerper uit het toestel en volgde Lisiewski hun voorbeeld. Hij zag de andere bemanningsleden niet meer, die het toestel door het ontsnappingsluik aan de voorzijde hadden verlaten, zo verklaarde hij later bij Wijnen. Over de exacte plaats van landing van Lisiewski en zijn tocht tot Maarheeze is verder weinig bekend. Het toestel kwam in ieder geval neer in het gehucht De Slek onder Echt in Limburg. Ook Lisiewski zal in die omgeving zijn neergekomen, want hij noemt een zekere Gunneweg als een van zijn helpers. Dat is een verzetsman uit de regio Weert, die ook met de groep in Maarheeze in contact stond. Lisiewski komt dan ook voor op de lijst van Semler die bovendien op een briefje met Lisiewski’s adres heeft aangetekend dat hij door W. de Leijer van de Maarheezer verzetsgroep naar de grens werd gebracht. Volgens notities van Wijnen verbleef hij bij hem tegelijk met de zjuist genoemde Matthey, van 30 november op 1 december. Bij zijn vertrek in Hamont liet hij zijn metalen identiteitsplaatje achter. In Overpelt staat zijn naam genoemd op het bedankbriefje van Matthey. Bekend is dat zijn verdere terugkeer via Antwerpen

Het militaire Identiteitsplaatje van Chester Lisiewski (collectie Wijnen, Hamont).

en Anderlecht (aldaar 30 december 1943 – 6 januari 1944) verliet. Lisiewski (1919) overleed op 11 april 1999 en werd begraven op de Palm Desert begraafplaats in Las Vegas, Nevada, Verenigde Staten)

Robert Emmett Sheehan

De Amerikaan Flying Officer Robert Sheehan (1920-1954) was op 7 november 1943 op de terugweg nadat hij met zijn Thunderbolt een aantal B-17 bommenwerpers ('vliegende forten') had begeleid bij een aanval op Wezel. Nadat hij de haperende propeller wilde controleren schoot de motor in brand en besloot hij, in de buurt van Son en Breugel (waar het vliegtuig neerkwam), uit zijn jager te springen. Een aansnellende boer hielp hem zijn parachute te verbergen en bracht Sheehan naar een bos verderop. Hier moest hij blijven tot 19.00 uur, toen het donker genoeg was om te verplaatsen. Van de boer kreeg hij eten, kleding en onderdak. Sheehan gaf hem op zijn beurt zijn kleding en revolver. Hoe precies is niet duidelijk, maar eind november was Sheehan ondergedoken in Roermond, waar hij de piloten Matich, Matthey en Munns (zie elders in deze bijdrage) en een niet met name genoemde landgenoot van hem ontmoette. Alle vijf werden ze per trein naar Weert begeleid door een jongedame. Terwijl de twee anderen doorreisden, werden Matich, Munns en Sheehan door haar naar een huis in Weert gebracht waar ze de nacht doorbrengen. Vervolgens werden de drie door twee marechaussees per fiets opgehaald en naar de woonwagen van Semler gebracht. In de avond van de volgende dag (1 december) werden de drie door twee heren in marechaussee-kleding te voet over de grens gebracht en overgedragen aan Vlaamse douaniers. Volgens notities van Semler was daar in ieder geval marechaussee M.J. Dierks bij, Van Riel meldt hier ook bij geweest te zijn. Het ging in dat geval dan om echte marechaussees. In Hamont werden Matich, Munns en Sheehan in de nacht van 1 op 2 december ondergebracht bij de familie Wijnen-Kwanten. Nadat de identiteit van de piloten was gecontroleerd gingen de drie naar Neerpelt, waar Matich en Munns bij schoenmaker Bert Spooren werden ondergebracht, Sheehan bij diens broer Michel. Toen ze Belgische identiteitskaarten hebben ontvangen, vertrok Sheehan voor de grote tocht via Antwerpen, Brussel, Erquennes (Z. België), Parijs naar de Pyreneeën, die hij op 9 januari 1944 passeerde. *"Nick Matich, Stanley Munns en ik werden gescheiden in Brussel en dat was het laatste dat ik van ze gezien heb."* schreef Sheehan in 1946 aan Wijnen. Nadat Robert Sheehan in 1945 gedemobiliseerd werd, werkte hij als verkoper in Seattle tot 1951. Toen werd hij opgeroepen voor verplichte militaire dienst in de Korea-oorlog. Tijdens een bombardementsmissie op 23 januari 1952 werd zijn toestel geraakt en maakte hij bij Oejang-Do een noodlanding, waarop hij gevangen werd genomen. Sinds 31 maart 1954 is hij geregistreerd als overleden 'while missing'. Zijn lichaam werd nooit gevonden.

Nicholas Joseph Matich

Pilot Officer Nicholas Matich maakte als Nieuw-Zeelander deel uit van een vrij zeldzame, immers uit alle delen van het Britse Gemenebest samengestelde,

bemanning, die reeds een zware crash had overleefd in juli 1943. Op 27 september 1943 was hij rond 21.30 uur met zijn Halifax bommenwerper als gidsvliegtuig op de terugweg van Hannover, toen hij werd aangevallen door een Duitse jager die *“de twee binnenste propellers wegschoot, waardoor de twee motoren nutteloos werden.”*, zo verklaarde hij bij Wijnen. Hij vervolgde: *“Opnieuw aangevallen en geraakt waarbij de linker buitenmotor en vleugel vlam vatten. De rugkoepelschutter was gewond en werd door de boordwerktuigkundige geholpen bij het springen.”* Van de zeven bemanningsleden overleefden twee de crash niet, terwijl er vier gevangen werden genomen. Enkel Nick Matich lukte het te ontsnappen. Hij legde in negen nachten de afstand van ca. 160 kilometer naar de Nederlandse grens af. Overdag hield hij zich schuil in de bossen. De ene keer in een hoop hooi werd hem bijna fataal toen de boer hem op een paar centimeter na met zijn zeis raakte. Na zeven nachten bereikte hij het Dortmund-Emskanaal, dat bewaakt was. Hij wist de wacht echter te overmeesteren en slaagde er in het kanaal over te komen. Twee nachten later bereikte hij ons land en legde hij contact met de ondergrondse beweging. Hij schulde zes weken in een bos en verbleef eind november 1943 in Roermond, waar hij Munns en Sheehan ontmoette. Via de verzetsgroep in Maarheeze kwam ook hij bij Wijnen in Hamont en vervolgens in Overpelt terecht. Met Munns en Sheehan bereikte hij via Antwerpen Brussel (5.) Hier bleef hij enige weken omdat er net een infiltrant van de Duitsers op de lijn was ontmaskerd. Samen met een navigator, Pepper, trok hij langs de inmiddels bekende route zuidwaarts. Over Erquennes (B.) ging het naar Parijs. Na enige dagen werden Matich en Pepper door een Frans meisje dat bekend stond als ‘het meisje met duizend minnaars’ naar Bordeaux gebracht. Daar verraadde Matichs metgezel Pepper bijna de hele boel toen hij zijn staartschutter op het station ontdekte. Hierna volgde de afschuwelijke wandeling door Pyreneeën naar Spanje. Op 13 januari 1944 bereikten ze Gibraltar, Engels grondgebied, en een dag later werden ze teruggevlogen naar het Verenigd Koninkrijk. Hier werd hij, zoals gebruikelijk was, ‘gedebriefd’ door de Britse Militaire inlichtingendienst MI-9 (6).

De bemanning van ‘S for Sugar’: Michie, Munns en Shepherd

De Canadese Halifax bommenwerper ‘S for Sugar’ was op 19 november 1943 op de terugweg van een bombardementsvlucht op een scheikundige fabriek bij Leverkusen, toen het vliegtuig in de buurt van Bonn flink werd beschadigd door luchtdoelartillerie (FLAK). Met groot vakmanschap wist piloot Shepherd het vliegtuig nog in de lucht te houden tot over de grens, maar boven Nederland verloor het zoveel hoogte dat het bevel volgde het toestel te verlaten. In het donker vond hij zijn parachute. *“De rugkoepelschutter en ik sprongen door het achterluik, de rest van de bemanning door het voorluik.”*, verklaarde Munns later bij Wijnen. Bij het gehucht Olen onder Son stortte het vliegtuig neer. Alle zeven de bemanningleden overleefden de crash; vier wisten te ontsnappen, drie werden gevangen genomen. Michie, Munns en Shepherd zouden afzonderlijk van elkaar de verzetsgroep van Maarheeze bereiken en op de pilotenlijn richting Spanje worden gezet. Van hen was Munns de eerste. Hij is ook al meermalen genoemd, vandaar dat we met hem beginnen.

Stanley Munns

De 19 jaar jonge Engelsman Sergeant Munns was de boordschutter van het toestel. Hij vloog voor de vierde keer op Duitsland. Na de nachtelijke sprong uit het beschadigde toestel kwam hij terecht in de buurt van Nuenen. Hij landde op zijn rug in een droge sloot, door hem 'dyke' genoemd; *"probably the only dry dyke in Holland (...)* I had made a perfect landing" beweerde hij later. Na zijn koude eerste nacht in Nederland wandelde hij naar een boerderij en maakte de bewoners duidelijk dat hij een vlieger van de R.A.F. was. Na een korte maaltijd vroegen de duidelijk angstige bewoners hem verder te gaan. Bij een tweede boerderij (van de familie Kuijten) werd na een nieuwe maaltijd tijdens Stanleys slaappauze contact gemaakt met de ondergrondse. Eenvoormalig officier van het Nederlandse leger fungeerde als tolk en vroeg toen hij wakker werd of hij naar Engeland wilde terugkeren. Nadat hij in burgerkleding was gestoken vertrok hij naar Eindhoven,

Stanley Munns "met zijn negentiende verjaardag achter zich en drie operaties in zijn logboek" (bron: Townshend Bickers, naast 83).

waar zijn identiteit werd gecontroleerd. Bij een kerk in Eindhoven ontving hij van een priester een treinkaartje voor Roermond. Daar aangekomen ontving hij nieuwe papieren en ontmoette hij vier andere lotgenoten: Matich, Mattey, Sheehan en nog een niet nader genoemde Amerikaan (wellicht Lisiewski?). Van hieruit kwam hij in Maarheeze bij Semler terecht, of zoals Munns zegt: *"in a 'gipsy-type caravan' . In the morning. ' I was with the man from the caravan when a neighbour said good morning to me in Flemish, ' Goed morgen' is Dutch, but the same in the Flemish dialect, so the man who greeted him could have been either Dutch or Belgian. Stanley replied in English. ' He did not seem very surprised and the caravan man just smiled.' "* Vanuit Maarheeze werd Stanley Munns door de marechaussees Dierks en Van Riel met de eerdergenoemde Sheehan en Matich naar de grens gebracht (7). Bij Wijnen werd hij opnieuw aan een verhoor onderworpen. Hier verbleef hij volgens diens gegevens van 1 op 2 december 1943. Daarna vertrok hij naar Overpelt, waar hij samen met Matich bij schoenmaker Bert Spooren werd ondergebracht (8). En hierna volgde ook voor hem de langdurige, avontuurlijke en soms gevaarlijke weg via Antwerpen, Brussel, Parijs, Bordeaux, Bayonne, Dax, van waaruit hij met twee gidsen en drie Amerikanen de Pyreneeën over trok. Hier raakte hij zijn gidsen enige tijd kwijt, maar vond ze gelukkig weer terug. *"At last I was in Spain, the Comet Line had done its job"* juichte Munns iets te vroeg. Maar via San Sebastian werd hij met een diplomatieke auto

naar de Britse ambassade in Madrid gebracht. Daar hoorde hij dat hij de jongste ontsnapte tot dan toe was. Met een Britse ambulance bereikte hij Sevilla, waar hij aan boord van een Noors schip werd 'gesmokkeld' om naar Gibraltar te gaan. Van daaruit bereikte hij in januari 1944 Engeland. Hier zou hij opnieuw, met een nieuwe bemanning, vluchten naar Duitsland maken. Na zijn terugkeer in het burgerleven ging hij bij een grote Britse firma werken waar hij opklom tot Office Manager. Zevenendertig jaar na zijn ontsnapping ontmoette hij bij een reünie in België verschillende van zijn vroegere helpers, zoals Piet en Marie Kuijten uit Nuenen en Frans van Riel die hem van Maarheeze naar Hamont had geëscorteerd. Stanley Munns is eerder dit jaar door mij opgespoord en leeft nog in Engeland. Helaas is hij geestelijk niet meer in staat zijn verhaal te doen. Gelukkig heeft hij dat eerder gedaan in een boek en voor de BBC. Daardoor is zijn bijzondere ontsnappingsrelaas, waarin Maarheeze en omgeving slechts één van de vele schakels is, bewaard gebleven.

Norman Huntly Michie

De Canadees Sergeant Michie was rompkoepeelshutter in het toestel waarin Munns zich bevond. Zijn gangen na de crash rond Son zijn bekend dankzij het verhaal van zijn piloot Shepherd uit de jaren 1974-1976, dat hieronder bij hem is samengevat. Michie sliep in een sloot nabij de plaats waar hij was neergekomen en waagde zich rond 05.30 uur de volgende morgen op de openbare weg. Hier werd hij opgepikt door iemand van de ondergrondse. Net als zijn piloot Shepherd bleef hij een tiental dagen bij boer Corsten op de hooizolder. Shepherd en Michie bleven bij elkaar en bereikten via Son, Grubbenvorst, Neeritter, Ell, Weert, Maarheeze. Op 18 december 1943 zouden ze de grens passeren, maar deze werd te streng bewaakt. Begin januari 1944 werden Michie en Shepherd samen met een derde vlieger, McDermott, in Hamont opgevangen bij Frans Wijnen (10). In Overpelt kregen de heren nieuwe identiteitspapieren en op 7 januari bracht Charel Willekens hen naar Antwerpen. Van daaruit gingen de vliegeniers met de tram naar Brussel waar ze eind februari uit elkaar gingen. Norman Michie vertrok via Charleroi naar een klein dorpje genaamd

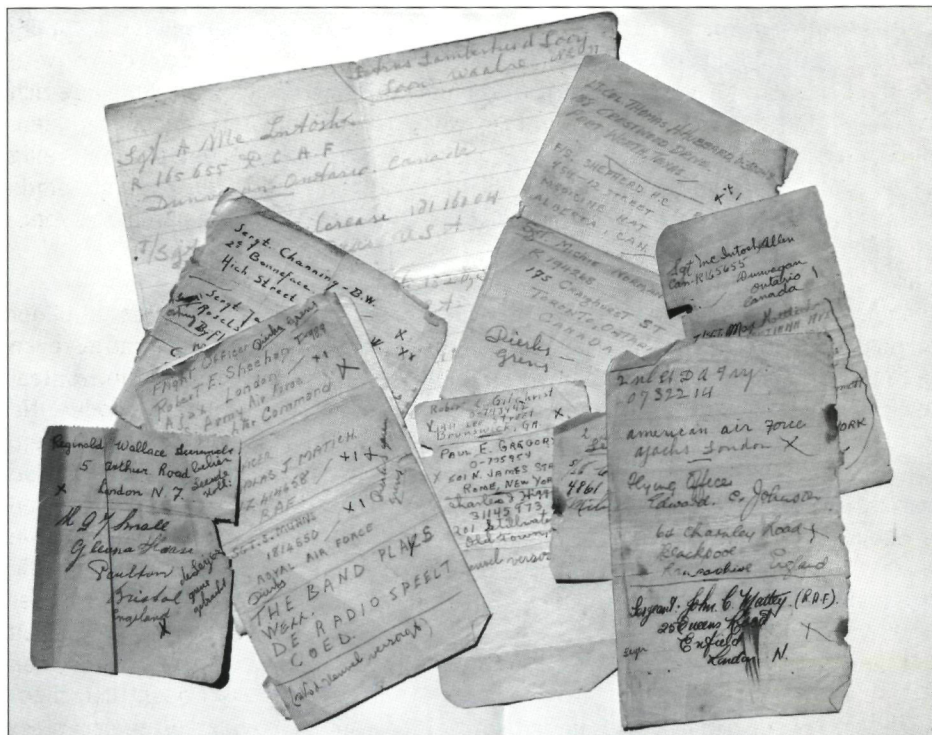

Kaart met de belangrijkste plaatsen waarlangs de Komeetlijn liep (bron: Townshend Bickers).

Fairoul nabij Walcourt in de provincie Namen. Hij bleef daar op een boerderij tot juli 1944. Hierna verborg hij zich in de bossen tot 5 september, toen het gebied werd bevrijd door het 1ste Amerikaanse leger. Hij keerde terug naar Brussel en meldde zich rond 15 september bij het Britse leger. Op 17 september vloog hij terug naar Londen. Diezelfde dag berichtte de R.A.F. de ouders van Michie in Canada dat hun zoon veilig en gezond was. Het was het eerste bericht dat zij van de autoriteiten vernamen sinds het bericht dat hun zoon *“was missing in operation”*, exact tien maanden daarvoor.

Harold Calvin Shepherd

Aan het stuur van het toestel waarin ook Michie en Munns zich bevonden zat piloot (Flying Sergeant) Shepherd, een Canadees. Nadat hij de bemanning bevel had gegeven het toestel te verlaten, probeerde hij tevergeefs nog eens het vliegtuig horizontaal te krijgen. De Halifax maakte een duik en draaide als een tol naar beneden. Na verschillende pogingen kon Shepherd er ook uit en werd hij bewusteloos geslagen. Twee uur later, rond 22.00 uur kwam hij weer bij en zag hij de resten van zijn ‘kist’ een kwart mijl verderop, bijna geheel uitgebrand liggen. Hij bevond zich tussen Lieshout en Son. Terwijl de Duitsers de streek uitkamden verborg hij zich in een schuur tot het licht werd. Mensen die hij aansprak haalden er een politiemannetje bij, die hem naar de burgemeester van Son en Breugel bracht. Hij kreeg een verblijf bij boer Hans Corsten waar hij tien dagen op de hooizolder bleef met zijn schutter Norman Michie. Op 1 december 1943 vertrok Shepherd met Michie naar Grubbenvorst, een dag later naar Neeritter, was vervolgens enkele dagen in Ell om op 12 december naar Weert te gaan. Volgens gegevens van Van Riel kwamen beiden op 13 december 1943 aan in de woonwagen van Semler in Maarheeze. Een snelle oversteek over de grens, gepland op 18 december, zat er voorlopig niet in: *“De Duitsers zochten naar ontsnapte Russen en op ons doorgangspunt trokken op dat ogenblik joden België binnen.”* verklaarde Shepherd in 1974. Uiteindelijk ging hij begin januari 1944 naar Frans Wijnen in Hamont en de volgende dag naar Overpelt. Hier bleven Michie en hij twee dagen. Harold Shepherd kreeg daar een nieuwe identiteit, die bijna letterlijk met zijn werkelijke naam overeenkwam: *“Ik heette toen Henri Schepers.”* Ook kregen ze werkpapieren. Op 7 januari bracht *“de man met de zwarte snor”* (Charel Willekens) Michie en Shepherd per trein naar Antwerpen en van daar per tram naar Brussel. Hier scheidden de wegen van de beide collega’s. Shepherd kwam in Brussel terecht bij het echtpaar Bertram, waarvan de man een saboteur bleek te zijn. Op 28 januari 1944 werd Harold Shepherd door de Gestapo gearresteerd en eind maart overgebracht naar Frankfurt. Hij kwam terecht in Stalag Luft VI te Heydekrug. Toen de Russen in aantocht waren, werd het kamp geëvacueerd en kwam Shepherd in Thorn (Polen) terecht. Een kleine maand later moest ook dat kamp ontruimd worden. Op 15 augustus 1944 kwam hij aan in Stalag 357 te Fallingbommel. Hier bracht hij een tijdje door in het ‘ziekenhuis’ omdat hij ischias had gekregen van een rugwond bij het neerkomen met de parachute. Op 16 april 1945 werd het kamp door de 7de Armoured Division bevrijd. Een week later vloog hij naar Engeland. 28 Mei bereikte hij per boot zijn thuisland Canada.

Notitiebriefjes met de adressen van piloten die op hun tocht ook Maarheeze aandeden (collectie Semler, Geleen).

De drie vliegers die begin december 1943 bij de verzetsgroep in Maarheeze werden ondergebracht (Gilchrist, Gregory en Higgins) bleken deel uit te maken van één en dezelfde bemanning, en nog slechts een voorbode van anderen uit hetzelfde vliegtuig, die in het nieuwe jaar 1944 Maarheeze bereikten. Hun verhalen vermeld ik hierna. Vlak voor de jaarwisseling 1943-1944 diende zich een hogere militair aan bij het verzet in onze streek:

Thomas H. Hubbard

Luitenant-kolonel Thomas 'Speed' H. Hubbard kwam op 13 november 1943 terug van een missie naar de haven van Bremen. De 32-jarige Amerikaan gaf leiding aan de 355 Fighter Group van P-47 Thunderbolts die zware bommenwerpers op de terugweg escorteerde. De erg hevige luchtdoelartillerie raakte zijn vliegtuig waarin hij alleen vloog. Hij moest zijn toestel verlaten en landde in de buurt van Mariënborg in Overijssel in het open veld bij een boerderij. Daar kreeg hij meteen hulp en werd hij door een jongeman naar een veiliger plaats gebracht. Gedurende twee weken hield hij zich in deze omgeving verborgen. Daarop trok hij met hulp van anderen met alle mogelijke middelen naar het zuiden, richting de grens met België. Per trein ging hij via Hengelo,

Arnhem, en Venlo naar Weert. Op Tweede Kerstdag, 26 december 1943 werd hij door Huub Peeters uit Hamont ontdekt in Kelpen. Volgens Frans van Riel bracht hij hem op de fiets naar Maarheeze. Maar omdat Hubbard niet kon fietsen, moest Frans hem het hele eind duwen. In Maarheeze verbleef Hubbard in de ondergrondse schuilkelder bij Semler. Men wilde niet dat deze luitenant-kolonel in handen van de Duitsers viel. Via een geheime zender die in Hamont werden bediend door twee geparachteerde Belgische geheim agenten "Bob en Jacky" werden Hubbards gegevens gemeld aan Engeland (11).

Vanuit Engeland kwam bericht terug dat men uiterst voorzichtig moest zijn, waarop de grens door de plaatselijke helpers scherp bewaakt werd. Thomas Hubbard werd over de grens gebracht en hij kwam op het bekende adres van Frans Wijnen in Hamont, waar hij 28 december werd afgehaald door de vrouw van sectoroverste Marcel Royers en naar Bert Spooren in Overpelt gebracht werd...

In de morgen van 4 januari 1944, terwijl het buiten flink sneeuwde, verliet hij hen plots. Volgens gegevens van Van Riel werd hij door Marcel Royers en Mathieu Vanderfeesten per trein naar Brussel gebracht bij Dhr. L. Bernix, alias P. Pappens. In Brussel verbleef hij enige maanden bij verschillende families. In een gezin werd hij verliefd op de dochter des huizes. Op 29 mei 1944 vertrok hij naar Parijs. Via Bordeaux, Bayonne, over de Pyreneeën, Pamplona en Madrid bereikte hij eind juni Gibraltar van waar hij op 27 juni naar Engeland vertrok. Na de oorlog trouwde hij met het meisje dat hij tijdens zijn verblijf in Brussel had leren kennen.

Zoals gezegd, tussen begin december 1943 en begin januari 1944 kwam, de een na de ander en van verschillende kanten, uiteindelijk de vrijwel gehele bemanning van één enkel toestel bij de verzetsgroep in Maarheeze aan. Het moge een illustratie zijn hoe goed op dat moment de pilotenlijn werkte.

06:

De bemanning van de 'Spirit of 76': Appleby, Gilcrease, Gilchrist, Gottlieb, Gregory, Higgins en McDermott

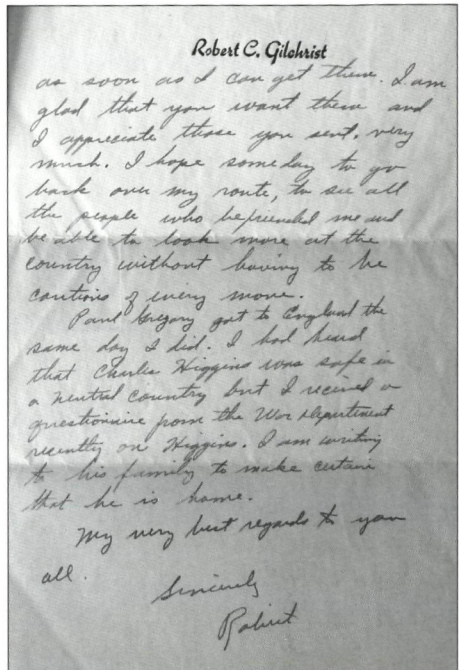
In de vroege morgen van 30 november 1943 koos vanaf de Engelse vliegbasis Horham in Suffolk een groot aantal B-17 bommenwerpers ('vliegende forten') het luchtruim. Doel van het bombardement was de Duitse stad Solingen in het Ruhrgebied. Een van de opgestegen toestellen was de Flying Fortress 3317 'Spirit of 76' van het 412 Squadron 95ste Bomber Group van de 8ste Amerikaanse luchtvloot 'The mighty eight'. Aan boord waren tien bemanningsleden. Bij terugkeer van hun doel werd hun toestel, net als twee andere, door afweergeschut (FLAK) geraakt. De derde en de vierde motor vielen uit. Zij waren heet gelopen doordat de olieleidingen kapot geschoten waren. Hierdoor verloor het toestel hoogte. Al het mogelijke werd uit het toestel gegooid, maar het hielp niets. Ook de tweede motor begon te sputteren. Het Kanaal kon niet meer worden bereikt en allen sprongen uit het vliegtuig via het bommenluik, behalve de gezagvoerder, die via het luik in de neus sprong. Een van de bemanningsleden raakte gewond aan zijn schouder. Het toestel stortte midden op de dag, rond 13.00 uur neer in het Starrenbos tussen Haelen en Heythuisen in Midden-Limburg en

explodeerde. De tien bemanningsleden kwamen op diverse plekken op de route van het dalende vliegtuig terecht: Gottlieb in Venlo; Gilchrist, Gregory en Higgins in Neer; Appleby en McDermott bij Haelen en Gilcrease bij Weert. Omdanks, of misschien wel dankzij het tijdstip, midden op de dag, wisten allen te ontsnappen en zouden op hun soms zeer lange en ontberingvolle weg naar huis ook Maarheeze aandoen. Hieronder komen ze verder aan bod. Jack B. Hyatt en Arthur C. Hensler jr. vielen in handen van de Duitsers. Pilot William L. Lohmann overleefde als enige de crash niet. Zijn lichaam werd op 21 juli 1944, dus ruim een half jaar later, in de Maas bij Kessel gevonden. Hij werd later herbegraven in Neuville en Condroz (B.) (12).

Begin december reeds kwamen de eerste drie bemanningsleden vanuit Maarheeze in Hamont aan:

Robert C. Gilchrist

De Amerikaanse co-piloot Tweede luitenant Robert Gilchrist landde, net als Gregory en Higgins, met zijn parachute bij Neer. Hij werd al snel meegenomen door een man die hem in een bos verstopte tot het avond was. In het huis van zijn helper kreeg hij burgerkleding. Via verblijven bij twee geestelijken werd hij met zijn collega's Gregory, Appleby, McDermott en Higgins in een politieauto naar Weert vervoerd. Hier scheidden hun wegen en vertrok Gilchrist met Gregory en Higgins per fiets naar Maarheeze met twee geüniformeerde gidsen. Volgens notities van Semler werden ze door marechaussee Dierks (maar vast niet hij alleen) naar de grens gebracht. Op 3 december kwamen ze aan bij Wijnen in Hamont en van daar ging het naar Overpelt. Gregory en Higgins verbleven daar bij Betje Spelters, Gilchrist in het huis van Michel Spooen, waar hij ook Sheehan (zie hierboven) ontmoette. Voorzien van nieuwe identiteitsbewijzen en na het achterlaten van een dankbriefje vertrokken allen (behalve Sheehan, die was al eerder weggegaan) richting Antwerpen. Op 11 december vertrok Gilchrist met Gregory naar Brussel. Higgins was de dag ervoor al die kant op gereisd. Via Parijs, Bordeaux en Bayonne bereikte Gilchrist begin januari met gidsen de bergen aan de grens met Spanje. Toen ging het even mis. Aan Wijnen schreef hij in 1946: "I was captured by the Spanish border patrolls (...) on Jan. 8, 1944." Gelukkig werd hij goed behandeld en kon hij zijn reis voortzetten via Pamplona, Saragossa,

Fragment van een brief van Robert Gilchrist aan verzetsman Frans Wijnen te Hamont, 1946 (collectie Wijnen, Hamont).

Madrid, Gibraltar, Marrakech naar Prestwick (Schotland). Op 5 februari 1944 bereikte hij Londen. Een maand later hernam Robert Gilchrist zijn dienst. 5 December 1945 verliet hij de luchtmacht en begon hij met zijn vrouw een restaurant.

Paul E. Gregory

De bommenrichter van de B-17, Tweede luitenant Paul Gregory (USA), werd in Neer al snel meegenomen door een man en in een schuur verstopt. Hij kreeg een overall en werd ondergebracht in de Friedesse Molen, een bekende watermolen aan de Neerbeek in Neer. In Neer ontmoet hij MacIntosh (zie boven) en later ook zijn maat Gilchrist. Van hier af lopen hun wegen ongeveer gelijk via Weert, Maarheeze, Hamont, Overpelt, Antwerpen, Brussel en Parijs. Terwijl Gilchrist nog op dezelfde dag, 4 januari 1944, doorreisde, bleef Gregory in de Franse hoofdstad en maakte daar kennis met Sheehan, al eerder genoemd. Met hem maakt Gregory de rest van de tocht. Op 10 januari 1944 werd hij aan de Spaanse grens gearresteerd en ondervraagd, maar ongeschonden wist hij het vrije Engeland te bereiken waar hij net als Gilchrist op 5 februari zijn dienst hervatte.

Charles Jackson Higgins

De 27-jarige Amerikaanse staartschutter Charles Jackson "Jack" Higgins landde net als de beide vorige collega's in Neer en maakte dezelfde route als zij tot Brussel. Op enige adressen in Brussel en omgeving verbleef hij samen met zijn directe collega McDermott (zie hierna). Na de oorlog meldde Robert Gilchrist aan Frans Wijnen in Hamont: *"I had heard that Charlie Higgins was safe in neutral country but I received a questionnaire from the War Department recently on Higgins. I am writing to his family to make certain that he is home."* Over zijn verdere wederwaardigheden gedurende de oorlog zijn mij geen gegevens bekend. Charles Higgins overleed in Maine, zijn geboortestreek op 2 september 1983, 67 jaar oud.

Net in het nieuwe jaar bereikte een volgend bemanningslid uit de 'Spirit of 76' Hamont vanuit Maarheeze:

Francis J. McDermott

Boordschutter S/Sgt. Francis J. McDermott (1921-1998) uit New York City landde in de middag van 30 november 1943 in Haelen (L.). Hij was door Higgins uit het vliegtuig geduwd. Door de lijnen van het verzet kwam hij via Weert hoogstwaarschijnlijk in Leende terecht, want uit de notities van Semler blijkt, dat hij net als zijn collega's Gottlieb en Gilcrease via de Leendse verzetsmensen Leereveld en Beliën in Maarheeze terecht kwamen. Zij allen werden onderbracht op de boerderij van de familie Bloem in het Cranendonckse Bos. Op enige in de collectie Van Riel bewaarde fotonegatieven staan genoemde collega's voor de woonwagen van Semler. Deze laatste noteerde dat marechasse Dierks ook hier voor het naar de grens brengen zorg droeg. Dat moet op 4 januari 1944 zijn geweest. McDermott bleef net als alle anderen bij het echtpaar Wijnen-Kwanten in Hamont. Na een verblijf van een paar dagen bij Michel Spooren

vertrok hij via Antwerpen naar Brussel. Hier ontmoette hij zijn maat Charles Higgins en samen verbleven ze op een aantal adressen. Helaas was Brussel het voorlopig einde voor McDermott. Hij werd hier opgepakt door de bezetter en uiteindelijk geïnterneerd in het kamp Stalag Luft IV in Tychowo, Polen. Een brief die Frans Wijnen op 12 april 1946 aan McDermott in New York schreef, zou onbestelbaar retour komen vanwege een onjuist gelezen straatnaam (91 in plaats van 97). Deze bood na opening een goed beeld van de brieven met bijlagen die Wijnen na de oorlog aan alle bij hem ondergebrachte piloten schreef. Zie mijn bijdrage in het vorige nummer.

Een paar dagen na McDermott meldden zich de laatste drie bemanningsleden van het bij Haelen neergekomen toestel:

Max Gottlieb

Radiotelegrafist T/Sgt. Max Gottlieb sprong vermoedelijk als eerste uit het vliegtuig. Hij kwam immers neer in Venlo. *“As soon as I landed some one took my parachute and hid it. He told me to hide in the woods until dark and than to return to his house.”*, tekende hij bij Wijnen op. Via Leende bereikte hij het Maarheezer verzet en werd ook hij op de boerderij van Bloem op Cranendonck ondergebracht. 7 Januari begaf hij zich naar Wijnen, een dag later naar Lambert Spooren te Overpelt. Ook van Max Gottlieb weten we niet hoe het verder afliep.

Paul William Appleby

Boordschutter S/Sgt. Paul William Appleby liet zich net als alle anderen door het door de bommenrichter geopende luik vallen. *“Ik denk dat ik de vijfde of zesde was die sprong. Terwijl ik daalde, draaide het vliegtuig, kwam het recht op me af en stortte het onder me neer.”* noteerde hij later bij Wijnen. Appleby dreef af en landde op slechts zo'n 100 meter van het toestel. Minder dan tien minuten nadat hij de grond raakte, werd hij al naar een schuilplaats gebracht door *“a couple of fellows”*. Vanaf dat moment werd hij van de ene naar de andere persoon overgedragen, altijd in de nacht. Zo kwam ook hij in Weert, en uiteindelijk Maarheeze terecht. Hier werd hij ondergebracht bij boer Bloem aan het Bospad bij Cranendonck. Op een koude winteravond brachten de marechaussees Frans van Riel en Jan Luijendijk Appleby en Gilcrease naar de grens bij Hamont. Tegen middernacht ontmoetten ze daar, zoals afgesproken douanier Louis Vrolix. Deze vertelde hen echter dat zij de *“twee pakjes boter”* (piloten) mee terug moesten nemen omdat het onveilig in Hamont was vanwege de Duitse SS. Daarop werd gepoogd om beiden in Budel onder te brengen, maar er werd niet meer opengedaan. Ten einde raad klopten ze aan bij pastoor Panis, die echter te bang was om de beide geallieerden op te nemen. Hij beriep zich daarbij op een verbod van de bisschop. Uiteindelijk werd Appleby ondergebracht bij de veldwachter van de gemeente Maarheeze, Theo Righart van Gelder aan de Dorpsstraat te Soerendonk. Gilcrease bracht de nacht in het kosthuis van Van Riel in Maarheeze door (13). Uiteindelijk slaagde de grensoversteek en kwam Appleby samen met twee anderen (Gottlieb en Allen) op 7 januari 1944 bij Wijnen aan. Via Michel Spooren

Onbekende piloten bij de woonwagen van Semler in Maarheeze, 1943/1944. Linksonder zit Trien Semler met naast haar pleegkind Truike. Tweede van rechts boven is Frans van Riel (collectie Van Riel/H. Jaspers, Budel-Schoot).

en Antwerpen bereikte hij Brussel. Hier werd hij op 23 maart opgepakt door de Duitsers en net als zijn vlieggenoot McDermott naar het 'Kriegsgefangenenlager der Luftwaffe', ofwel Stalag Luft IV gebracht. Appleby overleed in 1976 in Pennsylvania.

eh

Elmer C. Gilcrease

T/Sgt. Elmer C. Gilcrease was boordwerktuigkundige in het onfortuinlijke vliegtuig dat in Limburg neerstortte. Hij was de enige die met zijn parachute nabij Weert landde. Hier werd hij herenigd met enkele van zijn vlieggenoeten. Met Gottlieb en McDermott zou hij volgens de notities van Semler via het verzet van Leende naar Maarheeze zijn gekomen. Hier verbleef hij op boerderij Bloem. Zoals net geschetst bij Appleby kon Gilcrease niet de eerste keer over de grens gebracht worden. Na de weigering van de Budelse pastoor Panis hem op te nemen, werd Gilcrease bij slager Maas in de Stationsstraat te Maarheeze, het kosthuis van marechaussee Frans van Riel, ondergebracht. Gilcrease bracht volgens Van Riel enkele weken de nachten door in het bed van Frans. Overdag was hij ondergedoken bij Bloem, die nog meer onderduikers herbergde. Op 9 januari werd Gilcrease met Allen McIntosh over de grens met Hamont gebracht. Na een verblijf bij Wijnen kwam hij terecht bij 'moederke' Spelters in Overpelt. Vanaf het moment dat Willekens hem naar Antwerpen verzegelde, laten de bronnen ons in het ongewisse over het verdere verloop van zijn vlucht (14).

De laatsten, waarvan wij met zekerheid weten of sterk vermoeden dat het Maarheezer verzet hulp bood, waren:

Frederick Edward Allen

In de avond van 20 december 1943 stortte een Halifax bommenwerper, die aanvankelijk door een FLAK was getroffen en vervolgens door een nachtjager was aangevallen, neer bij Oirschot na terugkomst van een aanval op Frankfurt. De uit Londen afkomstige Sgt. Frederick Allen werd bij het verlaten van zijn toestel gewond aan zijn linker oog en aan zijn gezicht. Hij kwam bij Eindhoven terecht en wandelde een drietal uren tot hij zich van vermoeidheid in een schuur te ruste legde. De volgende morgen bood de verbaasde bewoner hem wat te eten aan en bracht hij Allen per fiets naar een adres in Eindhoven. Hier bleef hij twee dagen. Daarna vertoefde hij een week in Leende bij Frans Vogels. Van Leende belandde hij in Maarheeze, van waar hij op 7 januari 1944 over de Belgische grens gebracht werd. Via de onderkomens van Frans Wijnen en Bert Spooren reisde hij met 'de man met de zwarte snor' (Charel Willekens) naar Antwerpen. Vervolgens bleef hij een maand in Brussel en hield hij zich in het zuiden van België tot de bevrijding verborgen. In deze omgeving verbleef hij met Allen MacIntosh, die zijn naam noemt in een schrijven aan Wijnen uit 1946.

Allen V. MacIntosh

Sergeant Allen MacIntosh was een Canadees, die met een Halifax in de nacht van 19 op 20 november 1943 op weg was naar Leverkusen. Toen het doel bereikt was, werd het toestel van het 434ste Squadron van de 6de Bomber Group uit Holthorpe, Yorkshire beschoten door vijandelijke FLAK of een jager. Twee motoren raakten buiten gebruik en een vleugel vatte vlam. Terwijl het vliegtuig zakte en stuurloos werd, sprong de bemanning, voor zover nog in leven. MacIntosh hielp de piloot nog even met de parachute maar toen het vuur heviger werd sprong ook hij. Vlakbij de plaats waar hij neerkwam, stortte ook een vliegtuig ter aarde. MacIntosh liep er niet heen maar maakte zich uit de voeten in westelijke richting. Zijn Halifax kwam neer bij Mönchengladbach (15). Om 2 uur 's morgens liep hij in de armen van twee Duitse soldaten, die hem opsloten in een gevangenis. De volgende nacht wist hij echter de deur van zijn gevangenis te forceren, zodat hij alsnog kon ontvluchten en Nederland wist te bereiken. *"Hier ontmoette ik een vrouw en vroeg haar om mij in contact te brengen met de ondergrondse. De Duitsers hadden mijn hele 'escape kit' en ook mijn zaklamp afgenomen."* meldde hij later bij Wijnen. MacIntosh was eind november in Neer, bij een man die ook de pas gecrashte Gregory (zie verderop) opving en vervolgens in Weert. Vermoedelijk is MacIntosh, samen met Gottlieb, Gilcrease en McDermott via Leende (W. Leereveld, J. Beliën) in Maarheeze terecht gekomen. Hij werd in ieder geval blijkens notities daarover van Semler met hen op de boerderij van Bloem in het Cranendonckse Bos ondergebracht. Op foto's in de collectie Van Riel is hij samen met Gilcrease, Gottlieb en Frans van Riel bij de boerderij van Bloem te zien. In een brief aan Wijnen uit 1946 vraagt hij naar *"The Bloem family at Maarheeze in Netherlands could you inquire for me and find out if they are still okay."* Met

Drie geïdentificeerde piloten, vermoedelijk gefotografeerd bij de boerderij van Bloem, december 1943/ januari 1944: v.l.n.r. Allen MacIntosh, Max Gottlieb en Elmer Gilcrease (collectie Van Riel/H. Jaspers, Budel-Schoot).

genoemde Gilcrease bereikte hij vanuit Maarheeze begin januari 1944 het huis van Wijnen in Hamont en van daaruit Antwerpen. Hier scheidden hun wegen en raakte Gilcrease uit het zicht. MacIntosh bleef samen met de Engelse piloot Frederick Allen in het zuiden van België van maart tot de bevrijding door het Amerikaanse leger in september van dat jaar. Daarna keerde hij terug naar Engeland en uiteindelijk Canada, waar hij na zijn uitdiensttreding op de boerderij van zijn ouders werkte. Hij overleed in Trenton, Ontario (Canada) op 11 december 1949.

Tot slot

Voor de volledigheid zij nog vermeld, dat de lijst van de veronderstelde door het Maarheezer verzet geholpen piloten groter is. In deze bijdrage ben ik echter in eerste instantie uitgegaan van door zoveel mogelijk getuigenissen gedekte gegevens. Losse notities bieden dan minder houvast. En waar komen die vandaan en wat was hun bedoeling? Zo kunnen we veronderstellen dat Maarheezer verzetsmensen vermoedelijk ook hulp hebben geboden bij een crash eind mei 1944. Het ging daarbij om het veiligstellen van twee bemanningsleden van de op de Toom in Budel neergestorte Halifax, waarover René Vos precies een jaar geleden een mooie bijdrage in dit tijdschrift schreef (16). In de collectie Van Riel komt een briefje voor met de militaire en burgerlijke gegevens van Don E. Rutherford, bommenrichter van dit toestel die wist te ontsnappen. Maar wat betekent dat: was Frans van Riel

bij zijn ontsnapping betrokken? Heeft Van Riel het van een ander gekregen? Het is zeker niet zijn handschrift en gezien de schrijffouten ook niet van het Canadese bemanningslid zelf... Vragen genoeg dus, en vandaar nogmaals mijn oproep voor op- en aanmerkingen.

(wordt vervolgd)

Voornaamste geraadpleegde bronnen en literatuur

Bronnen:

- Collectie Albers, Budel (correspondentie met piloten en helpers);
- Collectie Van Riel; H. Jaspers, Budel-Schoot (pilotenbriefjes);
- Collectie Semler, Geleen (lijst van piloten, pilotenbriefjes);
- Collectie Wijnen, Geschied- en Heemkundige Kring 'De Goede Stede', Hamont (lijst van piloten, correspondentie, div. objecten)

Literatuur:

- J. Bussels, *De doodstraf als risico. Pilotenhulp in Belgisch Limburg 1941-1944* (z. pl. 1981), m.n. 262-335;
- J. Israel, *Frans van Riel in de Tweede Wereldoorlog* (geïllustreerd en geautoriseerd, niet gepubliceerd typoscript, Valkenswaard april 1996).

Websites:

www.lostbombers.co.uk

www.cometeline.org

www.findagrave.com

Noten

1. De eerdere bijdragen in deze serie waren: 'Verzetsgroep "De Vrijbuiters" in Maarheeze': (I) Van onderduiker tot verzetsman: Dick Albers (1923-1988) in: *Aa-kroniek* 29 (2010) 3 (september) 159-171; (II) Verzetsherinneringen van marechaussee Frans van Riel (1917-2006) in: *Aa-kroniek* 29 (2010) 4 (december) 199-213; (III) De overval op het distributiekantoor te Valkenswaard, april 1944 in: *Aa-kroniek* 30 (2011) 1 (maart) 49-68 en (IV) 'Met een warme handdruk en veel geluk': pilotenhulp 1943-1944 in: *Aa-kroniek* 30 (2011) 2 (juni) 93-103.
2. Zie de brief en foto van Lorne in: Bart Maes e.a., *Weert is veranderd. Oorlog, bezetting en bevrijding* (Weert 2008) 136-137.
3. Israel, p. 44. Van Riel maakt hier melding van het onwaarschijnlijke feit dat hij zijn beste kleren afstond aan Johnson, omdat deze tot dan toe nog zijn R.A.F.-uniform droeg en dat Johnson in de kleren van Frans van Riel Engeland bereikte.
4. Bussels, 295, spreekt over een vertrek op 7 november. In de door Lisiewski zelf ingevulde vragenlijst is sprake van 20 oktober.

5. Munns zegt dat de drie al in Overpelt werden gescheiden en elkaar niet meer zagen, zie: Richard Townshend Bickers, *Home Run. Great RAF Escapes of the Second World War* (London 1992), 102-116, aldaar 110.
6. Vgl. H. Thompson, *New Zealanders with the Royal Air Force*, (vol. II), (Wellington 1956) 92-93.
7. Munns (zie hiervoor noot 5), 116 noemt Van Riel expliciet.
8. Munns (zie hiervoor noot 5), 110 bevestigt dat Sheehan elders werd ondergebracht en zegt ook dat ze alle drie afzonderlijk verder reisden.
9. Zie ook www.bbc.co.uk comet line escape. Met dank aan Diana Morgan van de Royal Airforces Escaping Society voor de informatie over de familie Munns.
10. Deze datum wijkt af van de lijst van Wijnen zelf, maar de lezing van Bussels, die ik hier volg, lijkt aannemelijker.
11. De zender stond langere tijd aan de Winter in Hamont bij Jaak Hulsbosch, die hiervoor uiteindelijk werd opgepakt en in of bij een Duits concentratiekamp de dood vond. Zie Lambert Hulsbosch, 'Mijn vader. Jaak Hulsbosch' in: *Hamont-Achel van bezetting tot bevrijding 1940-1944*, deel 2, (Hamont 1994), 67-73.
12. Zie de gegevens over de crash op www.stiwotforum.nl
13. Hierover: J. Israel, 17-18; Harrie Jaspers, 'Pastoor Panis gehoorzaamde aan de bisschop' in: *Aa-kroniek* 13 (1994) 3 (september; themanummer 50 jaar bevrijd), 221-223.
14. Als noot 13.
15. Over zijn op de website www.lostbombers.co.uk (Halifax EB254) vermelde verwondingen en verblijf in een ziekenhuis is verder niets bekend.
16. Geïnteresseerden in dit thema wijs ik graag ook nog eens op de aanstaande publicatie van René Vos over vliegtuigcrashes in de gemeenten Cranendonck en Hamont-Achel. Het werk krijgt de naam 'Broken Wings', lucht oorlog boven Cranendonck en Hamont-Achel 1940-1945. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met de auteur: renevos1@chello.nl

Heemkundekring 'De Baronie van Cranendonck'

Postadres:

Postbus 2048, 6020 AA BUDEL

Bezoekadres:

Heemkamer 'Schepenhuis', Markt, Budel; Openstelling elke eerste donderdag van de maand tussen 14.00 en 22.00 uur, m.u.v. augustus. Gedurende de maanden oktober t/m maart ook de derde donderdag.

www.heemkundekringcranendonck.nl

Contactpersonen werkgroepen:

Aa-kroniek-redactie en administratie:

Jan Jakobi
Dorpsstraat 15,
6021 HA BUDEL
T. 0495-491627
E. tijdschrift@heemkundekringcranendonck.nl

Archeologie:

Jac. Biemans
Aartshertogenlaan 119,
5212 CD 's-HERTOGENBOSCH
T. 073-6100702
E. archeologie@heemkundekringcranendonck.nl

Fotografie:

Frits Rechters
Voortstraat 9
6021 JH BUDEL
T. 0495-491771
E. fotografie@heemkundekringcranendonck.nl

Genealogie:

Tjeu Lamers
Bruine Akkers 34,
6026 DP MAARHEEZE
T. 0495-593546
E. genealogie@heemkundekringcranendonck.nl

Heemkamer en bibliotheek:

Nel Boks-den Boer
Zonnedauw 15,
6026 AW MAARHEEZE
T. 0495-591789
E. heemkamer@heemkundekringcranendonck.nl

Monumenten:

Cees Sol
Grensweg 42,
6021 JX BUDEL
T. 0495-493989
E. monumenten@heemkundekringcranendonck.nl

Natuurvrienden:

E. natuurvrienden@heemkundekringcranendonck.nl

De Baronie van Cranendonck